

АВАНГАРД

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
МОЛОДІ НА ЕМІГРАЦІЇ



ІЗ ЗМІСТУ:

Михайло Шелест: Молодь в житті нації	3
П. Курінний: Історичні традиції української сім'ї	6
Г. Ващенко: Інтернаціоналізм і націоналізм	9
В. Щербаківський: Із спогадів про М. В. Лисенка	11
В. Державин: Павло Филипович	13
С. Любомирський: З вогнем ватри (Оповідання)	15
Леонід Полтава: Коли кипить у ключ (поезія)	19
Джордж Бернард Шоу про „освіту”	20
Найкривавіша з арен	21
О. Калинник: Реальна сила	23
В. Д.: Три сумівські органи (рецензія)	24
Сатира, гумор, розваги	
Юнацький світ — додаток для юнацтва СУМ'у.	

АВАНГАРД

Квартальник

„Avangard“ Journal of the Ukrainian Youth.

Видає Центральний Комітет
Спілки Української Молоді

Редактор Петро Кізко

Адреса редакції й адміністрації

Ukrainischer Jugendverein, München 2,
Dachauer Straße 9/2, Germany.

Заступники:

Австрія:

Gulytsch Iwan, DP-Siedlung Hellbrunn,
Salzburg, Österreich.

Австралія:

Hrabyk Zenowij, 24. Glenview, Padding-
ton N.S.W. Australia.

Англія:

Ukrain. Yuth Ass'n. 49. Linden Gardens,
Notting Hill Gate. London W. 2. England.

Аргентина:

Holynskij Osyp, Calle Sinclair 2966,
Buenos Aires. Argentina.

Бельгія:

Union de la Jeunesse Ukrainienne, 72. Bd.
Charlemagne, Bruxelles IV. Belgique.

Бразилія:

Galat Volodymyr, Rua MartimAlfonso 381,
Curitiba - Parana. Brasil.

Венесуеля:

Jurij Pryjmak - Vashchenko, El Valle -
Co.,e Urb C. Delgado Chalbeaud Vereda
67, Casa 13. Caracas. Venezuela.

США:

Ukr.-Amerik. Youth Ass'n. P. O. Box 211
Cooper St. New York 3, N.Y. U.S.A.

Канада:

Ukr. Yoth Association, 140. Bathurst Str.
Toronto, Ont. Canada.

Німеччина:

Ukrainischer Jugendverein, München 2,
Dachauer Straße 9/II. Germany.

Парагвай:

Ing. Kuszczynskij Antin, Casilla de Cor-
reo 1. Carmen del Parana. Paraguay.

Туніс:

Kaspyrk Roman. Ain - Draham, Boite Po-
stale 15. Tunisie - Afriuce.

Франція:

Bunj Theodor, 26. rue de Montholon.
Paris 9. France.

ЗАКЛИК ДО СУМЛІННЯ

Дорогий Читачу! Дорогі Сумівки і Сумівці! Часто, можливо, відкриваючи й перегортаючи сторінки нашого і Вашого журналу „Авангард“, Ви чимось огірчуєтесь, чимось бентежитесь і навіть нервуетесь. Це стається тоді, коли Ви в своєму журналі не знаходите того, що хотіли б знайти, не знаходите того, що могло б Вам розв'язати багато найрізноманітніших питань, проблем, якими всі ми, молоді, живемо щоденно і повсякчас.

І тоді Ви нарікаєте на редакцію і редакторів журналу, що вони не змогли повністю дати Вам потрібного. А дехто, більш нетерплячий, який не може вичекати, можливо, на краще число журналу, взагалі кидає його і вже до нього не повертається.

Ясно, що в усьому тому багато з Вас, дорогі Друзі, маєте слухність. Журнал не завжди і не кожного може задовольнити потрібною мірою.

Але застановіться при цьому на хвилинку над питанням: чи іноді вся вина за недоброякісне видання журналу лежить лише на редакції і редакторах? Чи причини часто чи рідко низькорівневого журналу ховаються лише за стінами редакційної кімнати?

Коли ми вдумливо розсудимо, то скажемо: — Ні!

З найліпшими намірами, бажаннями і умінням нерідко журналу чи взагалі будьякого пресового видання не можна високоякісно видати тоді, коли редакція і редактори тих видань залишені самі на себе, коли вони не мають достатньої моральної і матеріальної підтримки з боку своєї спільноти чи організації. Справді, скільки труднощів у виданні доброго журналу створюють відсутність активної участі в ньому найширших письменницьких і журналістичних кіл, брак фінансових спроможностей і т. д.?

Отож, щоб мати добрий „Авангард“, щоб зробити його найпопулярнішим і найкориснішим для широких читачьких кіл української молоді взагалі і сумівської зокрема, ми звертаємося до Вас, дорогий Читачу, дорогі Сумівки і Сумівці, з гарячим закликом до Вашого сумління: допоможіть створити єдиний центральний пресовий орган Спілки Української Молоді — „Авангард!“ Надсилайте до нього свої дописи, світлини, репортажі з життя сумівської молоді, закликайте до співпраці наших науковців, письменників, журналістів!

Організуйте передплату на „Авангард“, якнайширше розповсюджуйте свій журнал!

Започаткуйте збірку грошей на пресовий фонд „Авангарду!“

Перевірте, чи Ви вже за всі досі куплені Вами числа журналу розрахувалися і старайтеся надалі вчасно і чітко розраховуватися з адміністрацією журналу!

Купуйте і передплачуйте „Авангард“ самі і порадьте це зробити своїм знайомим друзям!

Редакція „Авангарду“ в свою чергу докладатиме всі старання, щоб журнал „Авангард“ змістово і технічно стояв на високому рівні, щоб він став Вашим найкращим другом, порадиником і вчителем!

Пишіть нам листи з своїми порадами — ми радо їх приймемо до уваги і виконання!

З гаслом „Бог і Україна“ — до спільної праці, Друзі!

Редакція „Авангарду“

МИХАЙЛО ШЕЛЕСТ

Молодь в житті нації

Здається немає в світі іншої такої теми, якій би було присвячено стільки уваги і було б приділено стільки часу поетами, письменниками і мистцями, як темі про молодість.

Молодість! У цьому одному слові, у самому його звучанні, на всіх мовах, в усі часи і в усіх народів чується вже початок пісні, початок поезії, початок того прекрасного, що робить життя привабливим, ба навіть робить життя ласкою Всевишнього, що Він нею обдаровує кожне своє сотворіння, рослиною починаючи і людиною кінчаючи.

Все має свою молодість. Має молодість одноразову і неповторну. От в цій одноразовості і неповторності й ховається ота привабливість молодости, ота її поетичність, ота її пісенність, що бринить однакою в усіх частинах світу, на всіх мовах і в усіх народів.

Колись писав один поет, що пісні про молодість — це пісні хваління Богові. Це людина хвалить Бога за те, що Він утворив її людиною і вона відчуває в собі людину через свою молодість. От де і весь зміст молодости.

Людині дана молодість, щоб людина відчула в собі людину. Тобто, молодість — це той період життя, в який закінчується формування людини. Молодість — це той період життя, в якому людині дається право використати найбільшу насагу енергії, щоб побудувати шляхи у майбутнє. Тобто, ставши людиною, побудувати собі й життя, гідне цього високого звання. В молодості здобувається якість життя людини. І той, хто це розуміє, той, хто це відчуває, той використовує цей період життя — молодість — і здобуває собі право під сонцем. Здобуває радість своїм дітям і спокій своїй власній старості. Той, хто цього не відчуває, той, хто прогавить свою молодість, а потім, коли вона мине, зрозуміє свої помилки, той тоді нарікає на свою долю, чухає потилицю і відшукє, і то цілком вірно, причин не в учорашньому дні, а в днях своєї молодости, вже потім інтуїтивно відчуваючи, що молодість — це кузня його власного буття.

І ця людина шкодує, що молодість пройшла, що її повернути не можна. От тоді нарід витворює пісні — пісні туги за молодістю, прикладом чого може бути відома українська пісня „Із-за гори кам'яної голуб вилітає“. І людині здається, навіть більше, людина певна, що коли б вернулася її молодість, вона зовсім по-іншому побудувала б своє життя. „Запрягайте коні в шори, коні воронії, та й поїдем доганяти літа молодії“. Але цих літ нікому і ніколи догнати не можна. Не можна повернути загубленого. І тоді людина в розпачі лише шкодує за згубленим і намагається зробити все, що їй під силу для того, щоб її діти не припустили тієї помилки, що її пропустила вона сама. От тут і лежить причина того, що батьки інколи, як це здається дітям, жорстокі і несправедливі по відношенні до них, вимагають від них більше, ніж цього потрібно. І хто знає, чи це не є одна із головних причин людської самовдосконалости, людського піднесення і наближення до Бога. Не будь таким, яким був я. — Ось чому батьківська

наука не жорстокість, а велика любов. Внутрішнє, навіть не завжди усвідомлене, прагнення батька удосконалити внутрішньо своїх дітей і піднести їх, своїх нащадків, на вищий ступінь розвитку, щоб саме нащадками наздогнати те, що упустив він, батько, в дні свого юнацтва, в дні найбільшої наснаги творчої енергії. Молодість в житті людини, підкреслюємо, це той відтинок життя, де кується якість самого життя.

Те, що людина може зробити в короткі роки молодости, вона ніколи не зможе зробити, коли б вона жила після цього й цілі століття. Молодість бачить ясніше, молодість чує ліпше, молодість відчуває гостріше і молодість діє більше рішучо.

Як відомо, англійський поет лорд Байрон пішов, щоб власним життям, власним „бути чи не бути“ захистити волю Греції. Пішов тому, що він був не лише поетом романтиком, а тому, що був молодий, що відчував гостріше, ніж інші, справедливості, а що найголовніше, почував у собі енергію до боротьби за цю освячену ним і вимріяну ним справедливість. Але хто знає, чи пішов би лорд Байрон воювати за далеку йому Грецію, коли б мав 50 років? Байрон і чин Байрона — це порив, святий порив молодости. Такий самий святий порив, як і порив трьохсот українських юнаків під Крутами в 1918 році. Це тоді, в ті часи на боротьбу з большевицько-московською навалою з півночі, стало до бою 300 українських байронів, 300 українських середньошкілників і студентів. Стало триста недосвідчених у військових справах юнаків, із яких найстаршому було 23 роки. Стали до бою юнаки, а п'ятидесятилітні сиділи в той час у Києві і радилися: варто чи не варто оголошувати війну большевизмові. Але і серед тих п'ятидесятилітніх було багато таких, що в молодості своїй не раз ставили своє життя на карту, робили вчинки, за які йшли на каторгу, йшли в Сибір, йшли на заслання. Одне слово, ризикували своїм життям, майже так само, як ним ризикували ті триста, що загинули під Крутами, і ризикували за ті ж самі цінності, що їм їм'я — свобода і справедливість. Але ось раптом, коли кожному з них, як то кажуть, стукнуло п'ятдесят років, і то стукнуло якраз тоді, коли треба найбільше пориву, коли треба найбільше відваги, ці колишні герої в молодості, замість діяння, замість однудушною і відважною боротьби, почали думати-гадати: варто чи не варто. Переможуть вони, чи їх переможуть, а пішли триста проти десятків тисяч. Пішли для того, щоб перебрати на себе молодечий порив батьків, завмерлий чин батьків, і хай навіть смертю проспівати про безсмертний чин молодости, про її невиручність і про її велику роль, як рушійної сили історії.

Говорячи про молодість, як про рушійну силу історії, ми не хочемо сказати, що вона є єдиною силою. Але в комплексі багатьох сил, молодість є пробосвою силою. Молодість є тією силою, яка перекидається з живого покоління в покоління, ще ненароджені, завершує започатковані чини попе-

редників і започатковані нові чини, передаючи їх виконання новим, наступним поколінням.

Отже, у житті кожного народу є світла сторінка діяльності молодости. Молодости не самого народу, як фізично живого покоління, а молодости сотень чи й тисяч поколінь в їх молодечому віку, в їх молодечих роках, що в своєму поєднанні діяльність їх всіх творить одну лінію, один ланцюг національної молодости. Молодь же в живому поколінні нації є тим самим чинником, що й молодість в житті окремої людини. Як і життя людини залежить від того, який шлях вона вибере собі в молоді роки, так само і живе покоління нації живе, чи муситиме жити тим життям, що його вибере собі молодь живого покоління. Таким чином, молодь в живому поколінні нації є серцем, що надає ритм цілому поколінню нації. Або ж є тим мотором, що скеровує хід розвитку нації, як ямище іраціонального, розуміючи цей хід не розумом, а чуттям, бо молодь, як і молодість, керується в своїх поступованнях не розумом, а чуттям. В цьому її і сила і слабкість. Розум приходить значно пізніше. Приходить розум, починає аналізувати чини і дії молодости, але в цей самий час розумової аналізи на місце молоді, що перейшла в роки розумової поважності, приходить молодь з юнаків і нав'язуючись до чинів і дій попередньої молоді, продовжує діяльність чуттів. Молодь дуже мало і дуже рідко прислуховується до голосу розумуючих, а діє так само, як діяли Крутяни.

І от тепер, коли ми перебуваємо на історичній віддалі від Крутянської епохи на якихось майже 35 років, і можемо подивитись на ті події з цієї віддалі, ми мусимо ствердити, що Крутянська молодь, не дивлячись на свою молодість, відшукувала шлях України правильно. Відшукувала і відшукала не розумуючи, не аналізуючи, а знайшла його відчуваючи і діючи, як їм наказувало відчуття шляхів розвитку української нації. Відшукала ця молодь і показала, що цей шлях єдиноправильний, що цей шлях єдиноможливий і, що тільки йдучи цим шляхом, можна дійти до найвищої цілі нації — визволення. Цей шлях — шлях боротьби і його для нас і для наших сучасників показали герої Крут. Показали почуття, а вже потім, значно пізніше, до цих рішень прийшов і розум. Почуття під Крутами подолали розум чи, радше, скерували розум живого покоління нації не на рішення проблеми „варто чи не варто боротися”, а на витворення розумом тих форм боротьби, бо боротьба, як істина, була доказана під Крутами. Боротьба стала аксіомою і істиною, що на цьому відтинку часу і за цих умов найбільше можуть відповідати завданням нації у її поході за визволення. Боротьба під Крутами із сумнівної теорема стали аксіомою і це рішення зробив не розум, а чуття, dokonala це рішення для України українська молодь.

Взагалі, коли б ми переглянули сьогодні історію недавніх наших визвольних змагань, ми б побачили одне назвичайно цікаве явище. Ми б побачили, що старші своєю нерішучістю в боротьбі за Самостійну Державу завжди були в постійному конфлікті з молоддю. В наших Визвольних Змаганнях на вістрі меча був конфлікт між чуттями і розумом — між батьками і дітьми, між боротьбою і угодовством, між повною і абсолютною державною незалежністю і половинчатою автономією.

Представниками перших було військо, була молодь, а представниками других — були панове міністри, що сиділи в Центральній Раді. Представниками других були ті, що розумували, аналізували і „брали в карби” святий рух почуттів. В цьому і лежить та причина, що Український полк імені Павла Полуботка, піднявши повстання проти московського засилля в Києві, був обеззброєний іншим українським полком, так само носив ім'я іншого Великого Українського Гетьмана Богдана Хмельницького і був на домагання Керенського відправлений на фронт для захисту єдиної неділимой. Цим самим конфліктом між батьками і дітьми пояснюється і той факт, що Україна після того, коли вже „розумуючих” і „аналізуючих” батьків навчили розуму діти, коли вже ті „розумуючі” так само переконались в тому, що тільки в боротьбі виборюється щастя, — вже було дуже і дуже запізно. Вже було мало часу для організації війська і для підготовки вести оборону. Розум великих людей проспав те, що відчувало і передбачало чуття національної молодости — звичайних юнаків.

Цей конфлікт в українському процесі не закінчений і досі. Цей процес іде й нині. Але і нині, як і тоді, перемагає і врешті-решт, перемаже фронт воюючих, а не фронт „розумуючих”. Перемаже фронт настирливої молодости, а не фронт аналізуючого угодовства. Ми вже сьогодні є свідками, як фронт „розумуючих” і „аналізуючих” попівся на темі УПА і Крайової Боротьби. Ми вже нині є свідками, як ті „розумуючі”, що ще не так давно заперечували не лише саму рацію боротьби на Рідних Землях, але і саме існування цієї боротьби, — сьогодні вже не лише почали признавати рацію і доцільність такої боротьби, а під тиском фактів визнають, що така боротьба на Рідних Землях існує і то існує не в розмірах, щоб тільки спромогтися „повалити п'ять телеграфних стовпів”, а існує в розмірах, які можуть стати першопричиною в розгромі тюрми народів СРСР. Навіть більше „розумуючі” нині не лише визнають цю боротьбу, а навіть самі, як то кажуть, „змінюючи гнів на милість, а пльовок на поцілунок”, починають залицятись до цієї Крайової Боротьби і ніби пришивати до неї й себе. Що ж, з цього можна лише радіти. „Розумуючих” батьків вчать розуму воюючі сини. А на Україні борються нині здебільшого юнаки. Борються сини. Правда, ми не говоримо, що там, на Рідних Землях, між воїнами-синами, немає воїнів батьків. Є там і батьки, але ми тут підкреслюємо не те, хто приймає участь у боротьбі, а підкреслюємо творців самої боротьби, шукаємо тієї сили чи, радше, носіїв самої ідеї боротьби. Бувають і батьки носіями, але не часто, і бувають ними лише ті молоді духом, що до кінця днів своїх живуть з молоддю і живуть думками молоді. Ця сполука діяльності молоді і старших, батьків і дітей, є в кожній нації і така сполука дає нації найбільше шансів досягати поставлених цілей, досягти найповнішого виконання своїх національних задумів. Тут треба підкреслити, що оті вічно молоді батьки, що йдуть до кінця своїх днів з молоддю, що стають провідниками молоді, у своїй більшості ставали, як стають і сьогодні, провідниками всього живого покоління нації, і, що найголовніше, такі провідники ставали провідниками вже в свої молодечі роки і їх молодість була в них тією неспалимою

купиною, яка навіть після смерти самого носія молодости, горить вогнем, що притягає до себе, що освітлює шляхи наступним поколінням молоді, запалює її силою свого духа і веде її по шляху національної молодости. Нагадаємо, що під терміном національна молодість, ми розуміємо не молодь, що її ми можемо спостерігати і вивчати, а саме молодь всіх поколінь нації. Молодість української нації охоплює собою і молодь часів Святослава Завойовника, і молодь часів козаччини і Гетьманщини, і молодь Визвольних Змагань, і молодь, що сьогодні бореться з окупантом на Рідних Землях, молодь, по бункерах революційного підпілля, молодь, що друкує листівки і розвозить їх по українських селах, містах, молодь, що готує Національну Революцію, що організує живе покоління нації на останній і вирішальний бій за свою волю, за свою правду. Терміном національна молодість охоплюються і ті, що, розкидані по чужих чужинах, працюють на чужих фабриках і заводах, по шахтах копають не своє — чуже вугілля, вирощують не на своїй землі не свій хліб, але почувують себе навіки вічні зв'язаними з тими, які там борються, які там страждають, мучаться, але не каються. Почувують себе не розділними з землею Українською, а почувують себе пов'язаними в одній фронтній лінії з Батьківщиною, з її молоддю, з її святою боротьбою, з її ідеями і з її цілями. От оцей увесь комплекс, оця сума діяльності молоді всіх поколінь і є те, що ми називаємо національною молодістю. Молодь кожного живого покоління — це той пульс, за яким безпомилково можна сказати про стан здоров'я нації. Здоров'я, національно свідомо молодь — є ознака здоров'я і живучости нації. Нація ж, у якої молодь стане на шлях денационалізації, для якої власна особа стає дорожчою і важливішою за саму Батьківщину, нація, молодь якої нездатна на самопожертви, нездатна до боротьби за право і правду, — така нація стоїть на порозі смерті, на порозі небуття.

Спостерігаючи і визнаючи українську молодь нашого покоління, ми можемо ствердити, що перед Україною стелиться дорога світлого і величного майбутнього.

Молодь українська це, можливо, сьогодні одна з найздоровішої серед молоді світу. Одна, безперечно, з найжертівнішої і одна з найвідданішої справі і правді Батьківщини. Ці якості і ці властивості за нашою молоддю визнають навіть наші вороги. Визнають, стискаючи зуби від злості, визнають, проклинаючи нашу молодь, але не визнати цього вони не можуть.

Колись, після того, як ми напругою всіх національних сил звільнимо Україну, захопимо ворожі архіви, тоді перед нами наші дослідники, наші історики розкриють сторінки літописів героїчного шляху нашої сучасної молоді. Тоді ми прочитаємо про те, як десятки юнаків виступали в бій із сотнями ворогів, як, оточені з усіх боків ворожими загонами, наші молоді хлопці підривали самі себе власними гранатами. От тоді наші пісенники будуть складати пісні про бункри — упівські фортеці. От тоді воскреснуть імена тисяч безіменних, перед відвагою і героїзмом яких будуть видаватися дитячими забавами „героїчні” подвиги людей другої світової війни. От тоді будуть виникати легенди про звичайних хлопців і дівчат, що

родилися на землі українській. От тоді із катівень „братнього народу”, із його МВД, із його в'язниць і концентраційних таборів вийдуть на світло денне документи, що будуть стверджувати незламність гордого духа українського в'язня, що під час катування, під час найжорстокіших мук і ворожого знущання, не заламувався, а йшов на свою Голготу величним і гордим з того, що він це все сприймає в ім'я Великої Ідеї — Волі України. Стануть відомими світові імена українських юначок, що міцністю духа не мають рівних в історії всесвіту. Встане українська молодь в своїй героїчній односторонності і неповторності. Встане і українська жінка-мати, що благословила своїх дітей на подвиги ратні, ховаючи в материнському серці біль і тривогу, жертвувала любов'ю до сина чи дочки в ім'я любови до України.

Це все не порожні слова. Це все діла, які творяться сьогодні, які будуть творитися завтра. Це діла України сьогоднішньої в ім'я України Завтрішньої

І ці діла ворог не може приховувати. Він піниться, він лютує, він подивляється такі поступовання української молоді. Він хотів би про це мовчати, але він не годен усього промовчати. Коли-не-коли він в розпачі мусить це стверджувати. Недавно „український” поет Андрій Малишко через київське радіо, читаючи свої „верноподданнічеські” вірші, обізвав націоналістичну українську молодь „фанатиками ненависти і засліпленими романтикою лицарями абсурду”. Але як би він не називав, з якою б ненавистю він це не говорив, але в усій його промові, в усій його обережності і боязкості, не можна було не помітити його суму, його туги за тим, що в тому оточенні, в якому живе він — поет не має образів, що запалили б його силою своїх характерів. Його, Малишка, оточення, — це буденщина, закута в сіризу московської зрівнялівки. І коли він потім читає свою баладу про героя, який перетранспортує з Москви „Історію ВКП(б)” до Америки, і як цей „герой” ховається по пароплаві, між товарами і вугіллям, як він, після того, коли його ввіймали і знайшли у нього його „дорогоцінний” вантаж, усміхається з погордою перед американськими поліцаями, не прохаючи у них ласки, ні милосердя, а дивиться лише на свій багаж і думає лише про те, що він не виконав свого обов'язку, що він не зміг привезти до Америки цього духливого динаміту, — коли це читає Малишко, то нам, що слухаємо про це все з уст Малишка, хочеться гукнути йому: „Товарищу поете, не бреш! Історію ВКП(б) транспортувати до Америки не потрібно! В Америці цієї облуди і без експорту з СРСР вистачає. Звичайно, Америка з своєї політичної глупоти й не забороняє експортування цієї советсько-московської макулятури”. А потім ще хочеться сказати, що ти, „товарищу” поете, просто стужився за сильними характеристиками і ти маєш внутрішнє бажання вивести такий характер. Бо не вивести ти його не можеш. Такі характери тебе переслідують, ти про них чуєш щоденно, ти їх бачиш, можливо, деколи, як їх переводять, чи перевозять із в'язниці до МВД і з МВД до в'язниці. І ти знаєш, хто вони. Ти, можливо, чув, тобі, можливо, розповідав якийсь твій знайомий слідчий МВД про такого героя, якого спіймав цей твій знайомий емведіст з вантажем протисовєтських, проти-

московських матеріалів, і напевно розповідав, що цей спійманий не стогнав від биття своїх катів, а стогнав і болів, що він не виконав свого обов'язку. В Києві, можливо, навіть на воротах твого дому, ти сам бачив листівки і відозви до українців. Їх пишуть, друкують, транспортують і розліплюють по каменцях міст і по тинах сіл, оті безіменні герої, що ти за ними так стужився у своїй советській буденщині. Що ж, пиши. Вигадауй героїчне, бо про справжнє героїчне, що живе і діє навколо тебе, тобі писати заборонено. Але про цих героїв життя пишуть герої поети, пишуть герої письменники, малюють з них образи малярі-мистці, що борються сьогодні пісню, словом, пензлем проти свого ворога, проти твого пана-хлібодавця, „товаришу” „український” поете! І вони, оті борці герої, творці нових, тобі недоступних і тобою незнаних поем життя. Вони творці і Українського Завтра і творці українських мистецьких вартостей. Вони кров'ю пишуть баляди. Баляди не про комуніста, який транспортує історії ВКП(б), а пишуть баляди про героїв, які своїми чинами, своєю боротьбою,

своїми жертвами роблять сьогодні все, щоб ані історія ВКП(б), ані її транспортери вже більше ніколи не їздили по світі білому і не загрожували йому ані неволею, ані знищенням. До цих панів в українській молоді, як і усього українського народу воістину „фанатична ненависть”, а в поборюванні московсько-большевицького зла вони справді „засліплені романтикою лицарі абсурду”. Але тут Малишко помилився. Не абсурду, а правди Святої.

Українська молодь нашого віку, як пульс, що покаже стан здоров'я Української нації — варту своєї нації. І цій молоді наступні наші покоління, підкреслюю, будуть співати пісень так само, як ми, сучасники, співаємо пісень нашим предкам Байдам Вишневецьким, Богданам Хмельницьким, козацьким старшинам, Січі Запорозькій, її славі і її походам, її героїзмові, її великій козацькій любові до нас, їм невідомим правнукам. І от в цій любові до невідомих, незнаних, але рідних і найближчих і увесь зміст поняття крові, роду — нації.

(Закінчення в наступному числі)

II. КУРІННИЙ

Історичні традиції української сім'ї

„Сім'я вечера коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає”.

Т. Шевченко. „Садок вишневий”

Наша уява про сім'ю іде від милих спогадів дитинства, з спостережень родинного життя в наших знайомих чи сусідів. Чим більше ми бачимо країн та народів, тим менше наша уява про сім'ю стає виразною, бо обтяжується враженнями від злих вдач (характерів), особистих непорозумінь і конфліктів. Це гнітить душу особливо тепер при думці, що сім'я на рідних землях, розхитана комунізмом, гине.

Своєрідні риси українського народу є виявом його природжених властивостей на тлі обставин історичного існування. Так само і сім'я є утвором всього історичного шляху вислідом укріплення і оформлення моральних відчужань і потреб народу.

Відавна людина шукала за відповіддю, як виникає сім'я?

Всі припущення (теорії) про походження і розвиток сім'ї можуть бути зведені до двох відмінних між собою поглядів (концепцій): **матеріалістичного** (марксістського та комуністичного), що вважає „малу сім'ю” кінцевим явищем історичного розпаду людської громади, нібито від орди на дрібні виробничі групи, та **ідеалістичного**, що найкраще висвітлений у Святому Письмі і який виводить малу сім'ю від однієї пари людей, вважає процес розвитку людства моногенетичним, що відповідно до певних умов географічного, історичного та економічного розвитку людської громади, набуває різних місцевих відмін, напр. у скотарів, ловців, рибалок тощо. Так виникають різні форми родинних відносин та звичаїв.

Усі ці особливості родинного життя і пристосування до його покращення творять етнічні осо-

бливості народу, як цілості.

Якщо захитати цю основу, що святу єдність — сім'ю, деформувати її, неминуче починається розпад громади, етичної єдності, загибель ідейної, духової і моральної чистоти та своєрідності. Натомість постають: хаос, „об'єднання” на антиморальних основах, поневолення, поліційна диктатура, зневажання особи, розклад культури, творчості, мистецтва.

Тому недаремно Христова Віра Тайного Шлюбу освячує родину, бере під охорону її святі закони; держави ж поліційні реклямують і фактично провадять адміністративно, ідейно, морально знищення сім'ї й роду, перешкоджають їм фактично і економічно.

Мала сім'я (батько, мати, діти, дід і баба) на Україні, як і серед інших народів, є утвором прадавнім; початок її губиться в імлі віків. Ми бачимо її вже від палеоліту, коли жиливали до праці обтесане каміння (16 тисяч років перед Р. Хр.). Вже тоді існували „малі сімейні” об'єднання; з них творилися рухливі, перемінного складу громадки, що мандрували полюючи, на всьому просторі Південної Європи, Африки та Азії. Самі оселі людности того часу були невеликого розміру. Такі оселі виявлено розкопками на Україні в селах Пушкарі та Тимонівці в поріччю Десни, в Костенках над Доном.

Найкращий доказ існування „малої сім'ї” вже за 10 000 років перед Р. Хр. в т. зв. азильській долбі в Україні маємо з розкопів у Києві, Коростені на Волині та з Кайстрової Балки на Запоріжжі. По тих місцях було відкопано з землі невеличкі селища прадавньої людини, що творилася з невеличких сімейних куренів. Такі селища мали 5-10 окремих куренів (з окремими вогнищами) таких маленьких, що в кожному з них могла замешкувати лише невелика родина з 4-х, 5-ти осіб.

Отже всі твердження комуністичних теоретиків про те, ніби в найдавніший час на Україні люди

жили великими комуністичними ордами і не мали „малої сім'ї”, суперечать науковим спостереженням. Від тих найдавніших часів аж до наших днів „мала сім'я” є основною формою життя людей. Осередком її є курінь-землянка з піччю і покуття — місцем, де переховуються родинні амулети тощо.

Люди, що тоді замешкували Україну, ще не знали хліборобства і скотарства. Для цілої сім'ї збирала їжу мати і дорослі діти, а полювали на звіря батько та старші хлопці, часом з родичами. Головою сім'ї була мати. Вона була втіленням ідеї сім'ї і роду. Від того часу і досі в українській родині це значення матері збереглося у вигляді високої пошани до неї.

Особливо пишно розцвітає мала сім'я від часу, коли люди взялися до хліборобства, годівлі тварин (маржини), перейшли на живлення хлібом, молоком, себто до користання також їжею, яку вони споживають і досі.

Це було вже в час за 5000-2000 років перед Різдом Христовим за так зв. в науці трипільської культури. Ця культура була вже своєрідною українською, в ній ми помічаємо всі типові українські прикмети, що тривають на Україні й досі і які є ознакою нашої народної культури (тип хати, одяг, техніка будівництва, гончарства, звичаї, вірування, риси характеру, світогляд тощо).

В цей час остаточно утворюється та зміцнюється розподіл обов'язків і заняття окремих членів родини. Це мало на меті створити умови для найкращого життя родини — сім'ї. Нові подружні пари відділялися в окремі житла або принаймні трималися окремої печі, але трималися і надалі поблизу свого роду.

Мати і далі є господаркою сім'ї, найвищим авторитетом, ідейною провідницею і головою родинного життя, найпочеснішою особою у всіх родинних культових звичаях і церемоніях.

Батько, натомість, стає господарем стада, рибальства, полювання, пасіки, він є оборонцем родинного гнізда, пастухом і вояком, але він — батько — чи його син, коли його заступає, не підпорядковують собі цілого життя сім'ї: вони, правда, є найсильнішими в сім'ї, але ніколи не є першими. До „тата” звертаються діти по оборону, особливо дочка, коли наближається поїзд її князя-молодого:

„Просила Марусенька
Свого татусенька,
„Татунечко мій любий,
запирай ворітечка,
не пусти Іванечка”.

Селища і хати вже набувають того устрою, який вони мають і досі: хати ставлять навкруги площі з святиною та громадськими будовами в центрі. Оселі гірських пастухів, мешканців при болотах та рибальські осаді мають деякі відміни в устрою окремих будов та розположення їх.

Типовими українськими оселями, що виразно зберегли плян трипільських селищ, для нашого часу є такі, як от село Усте Біскупле, для козаччини Запорізька Січ з її куренями; для часу з перед татарської навали — князі або боярські двори, напр., Київ, Білгород, Райки, тощо, та наші „замки” чи старовинні селища XV-XVI сторіччя.

Сім'я українська з найдавніших часів була будована на згоді, взаємній пошани рідних, на су-

ворому розподілі обов'язків. При утворенні нової сім'ї ставилася їй нова хата. Ставилася вона з певними посвятними звичаями. Майно було спільним, а доповнювалося особистим — вином чи приданим по матері, придбаннями батька та окремих членів родини. Це майно до віку залишалося власністю того, хто надбав його. Ці родинні норми залишаються безспірними, незмінними, незалежно і всупереч існуючим „державним” законом. Хто немічний або вбогий, він в своїй сім'ї мав притулок, спільну родинну опіку, харч. Кожен має турбуватися ним. Ніщо не може порушити родинної ідилії.

Звідси виростає романтичний матриархальний лад української родини. Глибока взаємна пошана між батьком і матір'ю, дітьми, внуками і старими, беззаперечне підлягання волі і ласці старших та щира пошана до їх слова. В цьому є пояснення того факту, що на Україні діти звертаються до батька і матері на „Ви”: „Ви, тату; Ви мамо!”, а між собою на „ти”: „Ти, брате; ти сестро!”

Сказати чи вчинити матері щось прикре, або виявити непослух — було в старій поважній сім'ї страшним злочином. У матері можна лише було просити, випроситися, одержати ласку, ніжну підтримку, захист; батькове слово було остаточне, незаперечне і до батька можна було звертатися за порадою або дозволом, але ніколи не з вимогою або із запереченням чи осудом. І при всьому цьому відносини між батьком і дітьми були просякнуті любов'ю і турботою.

Наслідком такого глибокого авторитету старших, витримка, моральність і поведінка української сім'ї була зразковою. Навіть в родинях, де хтось був не на висоті своєї гідності (при пияцтві, брутальності поводження тощо), родинне оточення спільними силами злагіднювало зовнішні та внутрішні відносини, боліло спільним горем, але соромилося будь-яких втручань з-зовні.

Ця проста лагідна селянська вдача, протягом тисячоліть скріплена в побуті сім'ї, віддзеркалилась в нормах українського звичаєвого права. На них помітно також просякнення звичаєвих правових форм сторонніх династичних інтрузій та екзогамних чужих груп. Приписи Христової Церкви стали також невіддільними від моральних норм українського звичаєвого права.

Не треба лише думати, що передхристиянський час на наших землях звичаї і мораль наших людей були значно відмінними, ніж від часу прийняття Христової Віри. Це зовсім не так. Відчуття вищої сили — Бога — є властиві найпримітивнішим народам, а шукання правди і найкращих форм співжиття властиві їм на світанку їх буття.

Родове суспільство було збудоване на міцній силі сімейного (і родового) принципів, які навіть для раба або бранця не були тяжкими: раба приймали в члени роду.

Натомість Христова Істина правдивого життя пролунала, щоб спасти від загибелі світ рабовласницький, що чавив і руйнував святість родових звичаїв. Християнство освячує закони роду, сім'ї. Християнство **перекреслює** первинний і сучасний комунізм та матеріалізм — що філософію, що є породженням розбійницького рабовласницького суспільства і найнижчих інстинктів (жадоб).

Треба лише порівняти ту ніжну турботу, яку виявляє первинна людина передхристиянських ча-

сів до померлих членів свого роду і своєї сім'ї, щоб зрозуміти їх ніжну душу і те, як далекі ці принципи народнього життя від тієї зневаги і цинізму, які запровадили комуністи супроти сім'ї, роду і навіть померлих, руйнуючи цвинтарі, надгробники пошани та пам'ять минулих поколінь.

В найдавніші часи люди на Україні уявляли собі, що померлі родичі лише відходять в інший світ і там продовжують своє життя і працю. Тому для них відділювали окремі родові чи сімейні цвинтарі, клали тіло в маленьких будиночках, „домовинах”. при похованнях клали покіникові їжу, знаряддя для праці, кремінь і кресало, святковий одяг (дівчат і хлопців, наприклад, ховали в шлюбному вбранні), а в скотарів супроводжували похорон забиванням овець, коней, волів та птиць. На цвинтарях будували храми.

По могилах знаходимо часом жінку уміщену поруч чоловіка, діти поблизу матері навіть у спільному гробі, коли померли разом. Навіть для найменших дітей виставляли меморіальні знаки у вигляді кам'яних брил, а маленьких нехрещених дітей в християнські часи ховано біля порогу хати. Місце поховання оточували колом з камінців, щоб охоронити безпомічних померлих рідних від шкоди злих духів; часом закладали камінням, щоб перешкодити повернення на цей світ злих людей, перевертнів і вовкулаків, що хотіли б з того світу шкодити членам роду. Родичі встановлювали церемонії та звичай, як і порядок приношення їм дарів, поминання їх і навіть намагаються нав'язати з померлими та їх душами зв'язок.

В родових і сімейних відносинах існував ще закон родової помсти та побратимства. Він вимагав під страхом жорстокого презирства і вигнання з роду помсти смертю з боку найближчого з родичів або побратимства вбивцеві, що заподіяв його криваву смерть чи образу. Звичай „побратимства” служив переведенню не кривняка на стан брата в рідній сім'ї і поширення на нього усіх прав і обов'язків, ласки і пошани, як до рідного брата і в тому числі права і обов'язків кривавої помсти.

Звичай кривавої помсти і побратимства знаємо на Україні вже від часу з I-го тисячоліття перед Христовим народженням, знаємо з княжого часу; вони були також основою козацького, зокрема Запорізького товариства і зафіксовані навіть судовими актами XIX стор. та в українській літературі („Тині забутих предків” тощо).

Звичай кривавої помсти Церква засуджує. Проте, той факт, що помста проголошувалася родом, а не окремою особою, тримав цей звичай на високому моральному рівні, не давав йому стати іграшкою в руках авантюристів і хворих і служив ознакою шляхетної гідності роду і сім'ї.

Звичай кривавої помсти був спрямований назовні, проти насильства, проте став також могутнім засобом внутрішнього зміцнення сім'ї і роду.

Ця шляхетна помста була спрямована на носія зла, була гарантією лагідного життя, взаємної пошани поміж себе і звільняла рід і сім'ю від потреби мати в'язниці, каторжні роботи і катів.

Треба відзначити, що при повній волі примінення цього звичаю на практиці він вживався дуже рідко, у виняткових випадках і тому рано, вже за часів Ярослава Мудрого, був замінений відшкодуванням грішми.

Лише в родинях мішаного шлюбу, де зустрічалися моральні системи чужих між собою світів, в родинях переважно правлячої верхівки захитувалися основи родинної шляхетності і серед цього зденационалізованого середовища відбувалися підступні вбивства, порушення присяги, сімейних звичаїв.

Від княжого часу ми вже знаємо низку важливих джерел для вивчення стану сім'ї і поглядів на родинний устрій найвидатніших українських князів:

1. Великий князь Володимир Святий (помер року 1015-го) завжди слухав поради старших і матері своєї Ольги в усіх найважливіших справах.

2. Великий князь Ярослав Мудрий (помер року 1054) видав збірку законів, так зв. „Руську Правду”, в якій для зміцнення роду подав статті про сімейне право. Визначення долі спадщини за цими законами належить батькові з його майна, а матері — з її майна. Двір батька залишається наймолодшому, себто найслабшому синові, або тому, **при кому житиме** вдова-мати. Якщо б вітчим або опікун розтратив майно дітей, то він **чи діти його** мають віддати все.

Великий князь Ярослав Мудрий залишив по собі заповіт дітям. В ньому знайомимося з ролю батька в сім'ї:

„Скоро не буде мене на світі. Ви, діти одного вітчця і матері, повинні не лише зватися братами, але сердечно також любити один одного. Знайте, що сварка несе нещастя вам, поведе до загибелі слави і могутності держави, заснованої щасливими трудами Ваших батьків і дідів. Мир і згода ваша ствердить її могутність. Ізяслав, старший брат заступить мое місце і сяде на столі київському. Слухайте його, як батькові корилися, Святославу даю Чернігів, Всеволоду Переяслав, Вячеславу Смоленск. Кожний хай буде вдоволенний своєю частю, або старший брат хай судить вас, як князь; він захистить скривдженого і покарає винного”.

3. Великий князь Володимир Мономах ще виразніше окреслює ідейну основу української родини в її життєвих принципах. В своєму заповіті „Наука дітям” він пише:

„Діти мої! Хваліть Господа! Любіть також людей!

Не піст, не відлюдність, не монашество спасе вас, але **добрі діла**.

Не забувайте бідних. Корміть їх і пам'ятайте, що кожна щедрота є від Бога і доручена вам лише на час. Не ховайте скарбів в землю.

Будьте батьками для сиріт. Судіть вдів самі; не давайте слугам їх на поталу.

Не убивайте ні правого, ні винного...

Не залишайте без уваги хворих.

Не лякайтесь бачити мертвих, бо ми всі помremo...

Приймайте з любов'ю благословення духовних і творіть їм добро...

Не майте гордості ні в розумі, ні в серці.

Бережіться брехні, пияцтва і розпуства.

Шануйте старих людей, як батька; любіть молодих, як братів.

В господарстві самі за всім уважно стежте.

Хай гості не осудять ні дому, ні обіду вашого. Найбільше шануйте **гостя** і знаменитого, і простого, і купця і посла. Якщо не можете обдарувати його, то хоч їжою і питвом пошануйте.

На війні будьте пильні.
Вітайте кожного, хто переходить біля вас мимо.
Любіть жінок своїх, але не давайте їм влади над собою.

Чого не знаєте, вчіться. Батько мій, сидючи вдома, розмовляв п'ятьма мовами.
Остерігайтеся лінощів.
Людина має завжди бути зайнятою.

Не залишайтеся без молитви ні при роботі, ні в хворості.

Хай не застане вас сонце в ліжкові.

Рано ідіть віддати хвалу Богові.

Працюйте до полудня. В полудень відпочивайте: бо не лише людині, але й звірям і птицям Бог придумав відпочивати в час полуденний.

Будьте відважні. Якщо Бог присудив кому вмерти, не спасуть його ані батько, ані мати, ні брати. Охорона Божа надійніша від людської.

Будьте завзятими в боротьбі з ворогами і славними у герці".

Як бачимо заповіт Володимира Мономаха (помер

в 1125 році) просякнутий світлом християнської правди і науки, і досі лежить в основі української родини. Ці ж принципи лежали в основі славного лицарства запорізького на Січі, як то ми до відомості з козацьких прапорів, що зберігаються в наших музеях і завжди мають на собі емблеми честот, які були провідними в їх визвольній боротьбі.

Хліборобська українська сім'я відрізняється від сім'ї москалів (ловців), мореходців, ловців німців та поляків (ловців). Українська сім'я збудована на любові, а не на комерційних розрахунках. Шлюб на Україні — це подружжя; в основі його лежить пошана до людської гідності, до найвищої громадської моралі пошани до старих, старших батька, матері, сестер, братів, дітей, побратимства, до помсти за образу, насильство, за заподіяну смерть, до гостинності і до гостей. Сім'я вся просякнута теплою вірою в Бога, до Його святих і світлих Істин, відданістю рідній землі, хаті, садибі, Україні, патріотизмом і героїзмом в їх обороні.

Г. ВАЩЕНКО

Інтернаціоналізм і націоналізм

Як відомо, марксисти визнають націю за тимчасове явище. На їх думку, разом з падінням капіталізму, щезне й розподіл людства на нації. Майбутнє суспільство буде безкласовим і інтернаціональним. Тому послідовні марксисти заперечують патріотизм, любов до своєї Батьківщини. В „Комуністичному маніфесті“ чітко й недвозначно сказано: „Пролетаріят не має батьківщини“. Постає питання: на якому боці правда, чи на боці інтернаціоналізму, що розглядає націю, як явище історичне і скороминуче, чи на боці здорового націоналізму, що визначає націю і любов до неї як явища постійні, притаманні людській природі? Для того, щоб відповісти на це питання, перш за все треба з'ясувати, як марксисти-інтернаціоналісти уявляють собі майбутнє людства.

Передусім слід сказати, що ці уявлення досить неясні й суперечливі. За марксистською теорією, в наслідок всесвітньої революції щезне розподіл людства на класи і разом з тим мусять щезнути і національні держави, що з'являються знаряддям насильства і панування однієї класи над іншими. Але тут постає ряд питань: як буде стояти справа з мовою, народніми звичаями, психологічними властивостями народів, що живуть в різних умовах географічних і кліматичних, які безперечно відбиваються на психічних властивостях людини. На ці питання марксисти чіткої відповіді не дають. Щодо питання про мову, то, стоячи на засадах марксизму, треба припустити, що в інтернаціональному суспільстві мусить бути і єдина, зрозуміла для всіх, інтернаціональна мова. Але яка це мова: чи мова одного з великих народів, чи якась штучна мова типу есперанто? Судячи по тому, що робиться тепер в СССР і сателітних державах, большевики за залізною заслоною прагнуть до того, щоб такою інтернаціональною мовою була мова московська.

Але можна з певністю сказати, що при всіх

умовах міжнародного життя Москві не вдається накинати свою мову всьому людству. Не може бути всесвітньою і якась штучно вигадана мова. Вона може бути вживана лише порівняно невеликою групою інтелігентів, що намагаються полекшити культурні зв'язки з різними країнами.

Не треба забувати того, що ми писали про мову вище. Різниця між мовами полягає не тільки в різниці звукового складу їх, а і в різниці внутрішнього змісту слів і речень. Змінити мову, це означає певною мірою змінити світогляд і світовідчуження. Це разом з тим означає відмовлення від надбань рідної літератури, рідної пісні і т. ін., бо, як ми відзначили раніш, переклад на іншу мову ніколи не може бути рівнозначним оригіналові. Можна з певністю сказати, що на таке відмовлення не погодиться жоден з народів, особливо з тих, що мають віками розвинену культуру. Так само ми не можемо уявити собі, щоб народи, які живуть на віддаленні декількох тисяч кілометрів один від одного в різних кліматичних і географічних умовах і мають чітко виявлені особливості національної психіки, загубили ці особливості і набули риси якоїсь інтернаціональної людини. Психологічно це неможливо, бо психіка людини формується під впливом різних чинників біологічних, соціальних і історичних, а вони не можуть бути однаковими для всього людства. Тому національні властивості залишаються доти, поки існує на світі людство.

Про це ж саме свідчать нам і основні тенденції в розвитку людства, що з особливою чіткістю виявились після другої світової війни. Ще Спенсер доводив, що розвиток буття підлягає двом законам, що з першого погляду, заперечують, а насправді доповнюють один одного. Це закони диференціації і інтеграції. При нижчих ступенях розвитку рослин і особливо тварин, останні мають просту, мало розчленовану структуру, а разом з тим окремі члени тварини порівняно слабо об'єднані між

собою. Розвиток тварин полягає в тому, що у неї виникають нові якості і нові органи, що об'єднуються в певну органічну цілість. З особливою яскравістю дія закону диференціації та інтеграції виявляється в будові нервової системи. Для ілюстрації досить порівняти нервову систему дощового червяка і людини. Перший має т. зв. вузлову нервову систему, що характеризується двома основними рисами: по-перше, вона проста за своєю будовою, не має спеціальних органів відчуття (зір, слух, смак і т. ін.), по-друге — кожен вузол цієї системи являє собою окремих центр, слабо з'єднаний з іншими центрами. Нервова система людини відзначається великою диференційованістю і складністю і разом з тим людина має високо розвинену центральну нервову систему, що об'єднує в єдину цілість весь її організм.

За таким самим законом іде й історичний розвиток людства. На перших ступнях розвитку люди жили окремими племенами, що завше ворогували між собою і разом з тим мали лише незначні відмінності, що обумовлювались майже виключно природними умовами життя. В подальшому розвитку племена об'єднуються в нації, що творять свої держави. При цьому кожна нація виробляє свій національний світогляд, свою мову, свою національну культуру. Цей процес розчленованості і об'єднання людства у грандіозному масштабі відбувається після другої світової війни.

Перш за все, на наших очах відбувається величкий процес об'єднання людства. Виразом його є всесвітня організація — ООН. Завдання її сприяти мирному співжиттю народів і допомогати розвитку культури й добробуту їх. Крім того, утворюються великі об'єднання народів з метою захистити себе від комуністичної московської агресії. Це в першу чергу т. зв. Атлантийський пакт, який незабаром об'єднає всі народи Європи. Крім того, вже почав творитись т. зв. Тихоокеанський пакт. Подібних грандіозних об'єднань людність до двадцятого сторіччя не знала. Це все процес інтеграції.

Але разом з тим відбувається не менш величкий процес диференціації людства. Народи, що протягом віків були в колоніальному рабстві, тепер прокидаються для самостійного державного життя. На наших очах створилася самостійна Індія, Пакістан, за самостійність борються народи Африки, Індо-Китаю та інші.

Мало того, навіть народи, що, здавалось би, в наслідок довгого поневолення, втратили своє національне обличчя, як, напр., мордвини, башкіри, череміси та ін., також починають національно відроджуватись і боротись за свою державну незалежність.

Послідовні марксисті вбачають в цьому процесі лише вияв реакції, що має тимчасовий характер і затримує розвиток культури і цивілізації. Твердження марксистів занадто елементарні, поверхові і не відповідають дійсності. Кожен нарід, як і кожна окрема людина, має свої фізичні і психічні властивості і своє покликання. Нормальний розвиток цих властивостей і здійснення покликання можливі тільки при наявності свободи. Рабська праця не може бути творчою. Творить тільки вільна людина. Цим пояснюється, між іншим, занепад культу-

ри народів, що попали в рабство, і відродження її, коли народи визволяються від рабства.

Національне рабство, затримуючи культурний розвиток народу, разом з тим робить життя його тяжким, сумним, позбавленим радості. Навіть тварина нудьгує і часто хворіє в неволі, хоч би вона й мала досить їжі й чистого повітря. Тим більше нудьгує в рабстві людина. Як ілюстрацію, згадаємо хоч би відомі „невільничі плачі“, складені нашими предками за козацьких часів. Отже, неволя не тільки затримує культурний розвиток народу, а й робить його життя тяжким і сумним. Тому стає цілком зрозумілим, чому поневолені народи з такою упертістю борються за свою свободу, жертвуючи для неї навіть своїм життям. Для кращих представників цих народів краще не жити, ніж жити в рабстві. З другого боку, у кожній гуманній людині мусить викликати обурення й огиду всякий імперіалізм, намагання підкорити інші народи або тримати їх у рабстві. Але може виникнути питання: чи не потерпить загальнолюдська культура, коли кожен нарід буде розвиватись самостійно, замість того, щоб спільними зусиллями творити єдину загальнолюдську культуру, до чого й прагнуть інтернаціоналісти?.. На це питання можна відповісти так: Від того, що кожен нарід буде вільно творити свою національну культуру, загальнолюдська культура не програє, а навпаки виграє. По-перше, народи не живуть ізольовано. Навіть у старовинні часи, коли способи сполучення були такими недосконалими, окремі народи мали між собою торговельні й культурні стосунки. Тим тісніші стосунки між народами тепер, при наявності нових удосконалених способів міжнародніх зв'язків. Можна з певністю сказати, що про важливі події сучасного політичного життя швидко дізнаються не тільки висококультурні народи Європи й північної Америки, а й малокультурні народи Азії й Африки. Крім того, слід взяти до уваги, що багатство культури полягає, між іншим, в її різноманітності і всебічності. Вселюдська культура складається із надбань різних народів. Кожен нарід вкладає в загальнолюдську скарбницю свої скарби. Навіть найталановитіший нарід не може створити всебічної культури. Доказом цього можуть бути, між іншим, старовинні греки. Можна з певністю сказати, що більш талановитого народу історія не знає. А проте і їх культуру не можна назвати всебічною. Вони дали людству геніальні твори в галузі філософії, поезії, скульптури, архітектури, але мало дали в галузі права. Тут їх доповнили римляни, що створили славетне римське право, яке до останнього часу визнається за основу законодавства в різних державах світу.

Тому, чим буде більше у кожного народу можливості розвивати свою національну культуру, тим різноманітнішою й багатшою буде загальнолюдська культура.

Навпаки, коли б здійснилася мрія інтернаціоналістів, щезли б національні держави і на цілому світі існувала інтернаціональна мова, яка б єдиним і вбога стала б людська культура, яким би нудним шабльоном віяло б від неї! Все це дає нам право твердити, що марксистський інтернаціоналізм є утопія, при чому утопія протиприродна і протисторична, а тому дуже шкідлива. Реалізувати цю

В. ЩЕРБАКІВСЬКИЙ

Із спогадів про М. В. Лисенка

З Лисенком я познайомився вперше весною 1897 року, коли він готувався до концертної подорожі по Київщині і Волині. Його хор складався з семінаристів, між якими особливо виділялися блискучий тенор Флор Владек, баритон Лісовицький і октава, якого прозвали „Тугою”, але справжнього його прізвища я не знаю. Ось тоді я з Миколою Віталієвичом і познайомився через Ф. Владека, його далекого родича, на співанці.

Для цієї подорожі М. Лисенко написав декілька нових композицій, напр., на слова „Ой нема, нема ні вітру ні хвили” (слова Шевченка), „У туркені по тім боці” (слова Шевченка), „Одягну я жупан, шаблю причеплю”, „Ой, що ж бо то та й за ворон” і т. п.

Я побував на двох чи, може, навіть на трьох співанках і поїхав до своєї сестри на село. Я знав, що перший концерт буде в Житомирі 24. 6., тобто, на Івана Купала. Я пішов собі пішки з с. Гнильця до Житомира, бо це було всього лише яких-небудь... шістдесят кілометрів. Тому вийшовши з дому 23 червня надвечір, я прийшов на другий день десь о 5 годині вечора до Житомира просто в літній театр і застав уже там цілий хор, який був чимось дуже незадоволений.

Виявилось, що житомирський губернатор згодився дати дозвіл на концерт тільки під умовою, що 50% загального збору буде віддано Лисенком московській драматичній групі, яка прийшла сюди звідкілься і не мала публіки, а тому й грошей. Треба сказати, що Житомир був населений українцями, поляками і жидами. Ні українці, ні поляки, ні жиди не мали зацікавлення до московського театру, під режисурою якогось нікому невідомого, під псевдом „Галицькій”.

Лисенко згодився, і сам „Галицькій” стояв уже з 5 годин біля каси з якимось урядовцем поліції, щоб відібрати своїх 50%. При чому треба було на кожен квиток наліпити марку. Ці марки забирали теж не менше 5%, але скільки — ретельно не пам'ятаю. Повний збір дав 514 рублів і половину його хор мусів віддати „Галицькому”. Публіка по розпродажі всіх квитків стояла в садку й кричала з невдоволення, що так мало місць. Але й ті, що лишилися в садку без квитків і слухали співу даром, плескали разом з тими, що сиділи в театрі, бо на дворі було все чути так само добре, як і в

театрі. Тоді хор вирішив наступного дня дати ще один концерт і він пройшов з тим самим успіхом. „Галицькій” потирав собі руки, одержавши за два наших концерти 514 рублів. Але треба було бачити ентузіазм слухачів, особливо офіцерів дивізії, яка тут стояла в літнім таборі. Здавалося, що театр завалиться, бо не тільки били долонями, але й ногами по підлозі, так, що вона часом тріщала. Кричали „біс”, примушуючи мало не кожную пісню повторювати двічі, а „Коли розлучаються двое” співано аж тричі.

Я вернувся назад пішки. А хор поїхав потім в Умань і, здається, у Звенигородку, а потім перескочив на Полтавщину. Ця подорож Лисенкового хору зробила велике вражіння на слухачів. І про співи хору Лисенка згадували ще й через десяток літ. Ці співи звернули увагу дрібненьких диригентів провінціальних хорів на українську пісню, і вони в містечках стали виступати з українськими піснями, користуючися із збірників Лисенка.

В 1901 р. влітку в с. Кривому і Соболівці виникло два пожари, при чому в с. Кривому згоріло 126 хат, а у Соболівці, здається, 123. І це якраз тоді, коли вже хліб був зведений і стояв у стіжках. У Кривому тоді був поміщик д-р Юркевич. Чоловік передовий. Він належав до т. зв. Української громади і був у близьких стосунках з Тадеєм Рильським, батьком поета Максима Рильського. Коли до нього заїхав „мировий посередник”, людина молода і добре освічена, то вони вирішили організувати комітет допомоги погорілим селянам. До Юркевича пристало ще 6 поміщиків. Насамперед кожен з поміщиків дав по 100 пудів жита для зимового посіву. Також дали кожному з погорілих дерева на хату, а теж і грішми зібрали чималу квоту, а потім вирішили дати концерт на користь погорільців і запросити на концерт Лисенка. Концерт пройшов дуже гарно, самих священиків було душ двадцять, кожен із своєю родиною. Велика зала на цукроварні була повна. Лисенко викликав ентузіазм своєю музикою. Наші священики трохи розумілися на співах, а деякі й на музиці, і вони були дуже захоплені як музикою самого Лисенка, так і співами.

Лисенко своїми концертами зробив велике діло і користався великою любов'ю і пошаною, що особливо яскраво виявилось під час його шестидесятилітнього ювілею у Києві в 1904 р. Тоді з'їхалося до Києва дуже багато народу з сіл, не зважаючи на зиму і на те, що цей ювілей відбувався перед самим Різдом, десь 20 грудня, і тривав два дні.

Лисенко залишив по собі дуже велику музичну спадщину, але чи збереглася вона? Це є болочче питання. Наші співаки солісти, коли спитати, що ж вони знають з Лисенкових пісень, відповідають „Коли розлучаються двое” і „Айстри”, та ще „Гетьмани, гетьмани”. А між іншим, здається, ніхто не знає, що наприкінці життя, після 1905 року М. Віталієвич написав незвичайно гарні речі.

Одна з найліпших його речей — це музика на слова з Ади-Негрі, італійської поетеси, переробле-

утопію, як це показав приклад ССРСР, можна лише шляхом насильства і страшного терору. Нехай не кажуть нам, що московський більшовизм є перекручення марксизму, що в інших країнах реалізація його дасть інші наслідки. А проте, подібно до того, як жадна людина добровільно не відмовиться від своєї особистості, так жаден нарід не відмовиться добровільно від своїх традицій, свого побуту, свого світогляду.

А все, що здобувається насильством, є скороминуче. Нарід не може з ним помиритись, при першій нагоді буде боротись з ним, доки не вибере собі національну свободу.

ні Лесею Українкою: „Смутної провесни серед травиці фіялки цвіт дочасний розцвітав”. Це незвичайно ліричний вірш і у Лисенка такий самий ліричний мотив і настрої і для його правильного виспіву треба мати дуже вишкolenий голос, треба правдивого артиста. Скільки ж українці того часу здебільшого були лише аматорами, то ці тонші речі Лисенка не співалися і їх не знає ні публіка, ні артисти. Я знаю, що таких пісень у Лисенка було до 60 штук. Я бачив список їх і їх самих в рукописі, а видано було з них небагато. Я не знаю, чи хто колинебудь чув такі його хорові композиції на великі хори, як, напр., „Гимн пітагорейців сонцю”. Ми його співали в Полтаві. Це чудова річ, могутня річ. Або знову щось зовсім інше. Це щось скорше подібне до мельодеклямації, це — „Сафо”, слова, здається, Старицької-Черняхівської. Ця річ іде з арфою. Але коли я її чув, то хотілося б, щоб там була не одна арфа, а ціла оркестра арф. І ці його, сказати б вечірні речі, тобто, речі вечірнього — кінцевого періоду його життя, здається, світяться не вечірнім світлом, так само, як світяться не вечірнім серафічним світлом мозаїки Санто Аполлінаріо Нуово в Равенні, або небо на ренесансових образах Богородиці в Мантенні, або в Чіма да Коннельяно.

Проти Миколи Віталієвича завжди працювали хитро й потихеньку не тільки московські композитори та музики, але теж і поляки. Таким напр., був Пухальський, директор імператорської музичної школи в Києві, а пізніше консерваторії. Він вів серед своїх учнів пропаганду проти Лисенка потихеньку, але тим досконаліше висміюючи і його, і все українське. Оскільки він сам був добрий музикант фортеп'янової гри, то мав багато учнів і в тому числі українців, і всіх їх умів настроїти проти Миколи Віталієвича як музики, і як композитора. І Римський-Корсаков і Чайківський, коли бували в Києві, завжди були запрошені Миколою Віталієвичем до себе, а потім у своїх споминах хвалили його борця, але його музика їм не подобалася. Ясно, чому, бо вона була виразно українська, „сепаратистська”.

Микола Віталієвич не мав у своєму розпорядженні оркестри, тому мало писав для оркестри, не стежив за розвитком оркестрової музики. Зате він мав хори і його хорові композиції стояли дуже високо для свого часу. Але і хори його були великі і занадто аматорські, це були хори осіб на 40-60 і голоси зовсім не такі, як у Кошиця. А от що пише Кошиць про свій хор: „Студентський хор

Кошиця не мав постійного складу, кількість його членів було між 80 і 150 осіб”. Отже, все ж таки вдвічі більший хор, ніж у Лисенка. Складався цей хор з студентів університету — любителів співу, серед яких багато було з видатними голосами, а деякі брали лекції співу у артистів. Взагалі весь склад хору вражав свіжістю голосів, великою музикальністю, високою інтелігенцією та любов'ю до співу. Особливо чудові були басы і октавісти, для яких контроля-бемоль не грало ніякої ролі. І ноти знали назагал дуже добре. Тут було те, чого в професійному хорі навряд чи можна знайти: і художній порив, свіжість відчуття і щирість передачі, здатність захоплюватися. А у хорі Лисенка я бачив одного часу співачку сопрано, яка держала ноти догори ногами, бо була зовсім неграмотна. Її ввів туди якийсь співак з семінаристів. Правда, голос вона мала непоганий.

А от що пише сам Кошиць про хор Лисенка в його школі, відкритій в 1905 році: „При школі існував аматорський хорик, в котрому я почав провадити музичну працю, готуючи репертуар для концертів. На концертах половину програми диригування Миконла Віталієвич віддавав мені. Але, здається, таких концертів було досить мало. Відменту цієї роботи у мене почалася дружба з Миколою Віталієвичем. Я знайшов у ньому людину надзвичайно чулу, з ніжною душею й найшляхетнішою вдачею. Навіть самими інтимними питаннями свого родинного життя я ділився з ним і завжди знаходив у нього якнайщиріший відгук і пораду. Його український гумор і найсердечніша веселість були мені великою втіхою і бадьорили мене в прикрих обставинах тодішнього життя.

І справді, Лисенко завжди був такий, як його тут описав Кошиць. Треба сказати, що тоді уже йому минуло шістьдесят літ, і тяжка праця дуже підтяла його здоров'я. Він заробляв на життя весь час тим, що був учителем фортеп'янової музики в Інституті шляхетних дівчат, де мусів працювати від 10 год. ранку до 5 години вечора, а часто й до 6 год. І це забирало у нього весь дорогий час. Йому доводилося часто лягати спати аж о 3 годині ночі, коли він хотів щось написати. Микола Віталієвич був відомий своїм, чужим і ворогам, як непорушний, твердий, як скеля, українець. Я ніколи не чув, щоб він говорив по-російському. Звичайно, що на службі він мусів говорити офіційно російською мовою. Його похорони показали, як його любив Київ, бо на похороні було не менше 100 тисяч його прихильників.

В лавах молоді мусить високо стояти моральні чесноти, братерська дружба і організованість. Тому СУМ, ведучи нещадну боротьбу з аморальністю, проявами нездорових симптомів у молодняцькому середовищі, бореться за високі якості і чистоту душі своїх членів з тим, щоб слово „сумівець” стало гордістю не тільки Спілки Української Молоді, а й усього українського громадянства.

(З програми СУМ'у)

В. ДЕРЖАВИН

Павло Филипович

До 60-річчя дня народження (20, серпня 1891)

Єдина воля володіє світом,
Веде в майбутнє нас єдиний шлях,
Ми умremo з єдиним заповітом
В непереможних і міцних серцях.

П. Филипович.

Серед блискучої плеяди київських поетів-неокласиків 20-тих років — того, за відомим віршем М. Драй-Хмари, „Грона п'ятірного нездоланих співців” — Павло Филипович займав проміжне місце між двома корифеями українського неокласицизму — теоретиком і духовим лідером школи Миколою Зеровим та далеко найвідомішим з усіх поетом Максимом Рильським — і двома „молодшими” членами групи Михайлом Драй-Хмарою, що стояв дещо осторонь від решти неокласиків, так із суто літературних причин (далеко сталіший нахил до символізму, ніж у решти неокласиків), як і з політично-ідейних (беззастережне визнання советської влади та гимни на її честь вже за тих часів, коли це ще не було для підсоветських поетів питанням життя і смерті), і Освальдом Бурггардтом, що він за 20-тих років щойно розпочинав оригінальну поетичну творчість і був ще досить далеким від того Юрія Клена, яким він став на еміграції за 30-тих і 40-вих років. Павло Филипович, що народився 20, серпня 1891 р. в селі Кастанівці на Звенигородщині і по скінченні Златопільської гімназії, Колегії П. Галагана та історично-філософського факультету Київського університету присвятився офіційно науковій праці в галузі історії української літератури (він залишив, зрештою, кілька дуже солідних наукових розвідок, зокрема про літературну творчість Т. Шевченка і Лесі Українки) — був, власне, найближчим поетичним соратником М. Зерова, і єдиний з неокласиків підтримував літературні позиції М. Зерова теоретичними та критично-публіцистичними виступами. Саме Зерова і Филиповича комуністично-партійне керівництво літературою в підсоветській Україні та адресованим ним „гартів'янська”, „плужанська”, „вуспівська”, футуристична та всяка інша „пролетарська” літературна критика скрізь трактували як непоправних „буржуазних” поетів і літературознавців, неприступних (відмінно від М. Рильського) ніяким звабам, натискам і загрозам; і саме через це Филипович, письменник особисто далекий від усякої політичної діяльності, поділив трагічну долю Зерова — був водночас з ним 1934 р. позбавлений всякої можливості літературної та наукової праці, а наступного року заарештований і ув'язнений на Соловках, де він разом із Зеровим і численними іншими видатними українськими письменниками загинув — найправдоподібніше був таємно розстріляний 1937 р.

Поетична спадщина Филиповича перебувала й навіть перебуває далі під нещасливою зіркою. Як у підсоветській Україні 20-тих років його ім'я лишалося поглядно в тіні, супроти величезного літературного авторитету та літературознавчого престижу Зерова і блискучої, широко приступної та й кількісно багатющої поетичної творчості Рильсь-

кого, так і українська еміграція 20-30-тих років явно не доцінила його, вбачаючи „блідість” у тому, що було суворою стриманістю вислову та глибокою концентрацією образно-символічного мислення поета-філософа, незрідка малоприступного ширшим читацьким колам. Завинили в цьому почасти й особисті властивості поета — крайня вибагливість супроти власної поетичної продукції і, як наслідок, нечисленність цієї останньої: маємо лише дві зовсім невеличкі збірки ліричних віршів „Земля і вітер”, Київ 1922, і „Простір”, Київ, 1925 — неопублікованих віршів, через арешт і т. ін., не збереглося. В усякому випадку, поезії Филиповича і на еміграції передрукувались лише дуже рідко і в незначній кількості, про нього майже немає критичних або історично-літературних статей чи розвідок (навіть таке солідне й поглядно об'єктивне видання, як присвячений історії української літератури 10. випуск „Енциклопедії Українознавства”, обмежується наведенням біографічних дат та переліком творів без індивідуальної характеристики творчості), і єдине, про що частіше згадується, це очевидний, хоч і заперечуваний деким зовсім безгрунтовно, не лише стилістичний, але й ідейний вплив Филиповича на О. Ольжича (востаннє про це писав Літописець у філадельфійському журналі „Київ”, 1951, ч. 3.).

Дійсно, коли Ольжич, нав'язуючи власні ідеї до віршу Филиповича „Візьмеш у жменю сонного насіння...” — бере останні два рядки того віршу: „а гострозоре мужне покоління уже росте на молодій землі” за мотто до однієї з своїх найкращих поезій:

Воно зросло з шукання і розпуки
Безжурно-мужне, повне буйних сил,
Закохане в свої тугі луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.
Так солодко в передчуванні болю,
Не знаючи вагання і квилінь,
Покірну землю чути під ногою
І пити зором сину далечінь.

(збірка „Рінь”, 1935)

— то й ідейна скерованість закінчення цієї поезії, очевидно, навіяна закінченням сонету Филиповича „Дивись, дивись, в безмежні перелогі...”, що в ньому поет найвиразніше висловив своє світоглядове кредо:

Бо не розстанусь з мрією мою:
Став чоловік над чорною ріллею,
Як небо, гордий, сильний, як земля.

Важить тут не тільки сам мотив незламної мужності (Ольжич, безперечно, не потребував віршів Филиповича для його самостійного оформлення), скільки уподібнення цієї мужності до космічних сил природи і динамічне почуття власної метафізичної єдності з універсальним вічним законом, що керує всесвітом.

Смерть не мине, і ти загинеш сам,
Та безліч раз зійдуть твої творіння,

— каже Филипович, звертаючись до себе самого і порівнює позачасову чинність мистецьких творів

із рухом світил, — і Ольжич перекликається з ним у „Підзамчі“, підносячи нестримність героїчного чину:

Лягли на перса зимної землі
Шляхи асфальтові, ясні і прості.
І невідкличні прагнення твої,
Як сонце у холодній високості.

А з яким неперевершеним величним патосом прославив Филипович історичне втілення свого ідеалу мужньої людини у вірші „Мономах“ — найкращому, що в нашій поезії взагалі є про нордично-варязькі первні української державности! Як майстерно зобразив він історичну атмосферу назрівання національно-визвольного вибуху у своїй „Бондарівні“ („Хилиться сумно і гнівно...“)! А з другого боку — як щиро й незламно-твердо звучить та сама динамічна засада космічного наказу, тотожного з найвищим у серці людському, в застосуванні до любовних емоцій („Затверднула земля і сонце примерзає“...), де образи зимової природи виявляють,

Як все змагається нерадісну любов,
Перемогти — накреслити на кризі!

ПАВЛО ФИЛИПОВИЧ

*

Візьмеш у жменю сонного насіння
І не пізнаєш власної руки, —
Най синій день, най у землі коріння,
Жіночий сміх і соняшні книжки!
Я не люблю самотнього зідхання —
Нащо давать далеким зорям звіт?
Не долетить ні перша, ні остання
З моїх думок у невідомий світ.
Це ти така і тепла, і принадна,
І над тобою все гудуть драти.
Розстеле ніч свої похмурі рядна,
І знову не одзеленієш ти.
Надії мрійні і смутне квиління
Загублено у передранній млі,
А гострозоре, мужне покоління
Уже росте на молодій землі.

*

Дивись, дивись, безмежні перелоги
І хмар насуплених погроза в даліні.
Проносить вітер виклики тривоги —
Шалений вітер і криваві дні.
Не перший рік, як позникали боги,
Остались люди та мерці одні.
Жують і плачуть: дайте-бо підмоги,
Заснуть спокійно дайте у труні.
Я чую жаль. Мене турбує звада,
Та марний біль перемогла вірада,
Бо у минулім не кохаюсь я,
Бо не розстанусь з мрією моєю:
Став чоловік над чорною ріллею,
Як небо, гордий, сильний, як земля.

*

Я робітник в майстерні власних слів,
Та всі слова я віддаю усім.
Будую душу, викликаю гнів,
Любов і волю вводжу в кожний дім.
Надхнення, втіху чую і тоді,
Коли учусь у давнього митця,

— або ж до естетичних принципів мистецької творчости („Я робітник в майстерні власних слів“...). І якою величною мудрістю позначена певність поетова щодо свого посмертного єднання з ясними елементами природного всебуття — „тепер я скрізь, де світло і любов“ („Мов сірі дні, умруть бажання кволі...“).

Було б, звичайно ж, абсурдною несправедливістю вбачати або визнавати у Филиповичеві самого лише предтечу Ольжича. Филипович — складна, багатогранна і високоартистична літературна постать, і поетична спадщина його надається до різних аспектів сприймання та усвідомлення.

Поетична спадщина Павла Филиповича — один із тих величних скарбів українського письменства, що їх мабуть лише наступні покоління спроможуться гідно оцінити і зреалізувати в розбудові українського національного світогляду. Аби лише цей мистецький скарб не підпав під інерцію забуття серед нас на еміграції, як до цього сливе вповні призвели советський терор і московська „духова русифікація“ на Рідних Землях!

Але безжурні, горді, молоді
Лише майбутнім дихають серця,
З старої бронзи зброю власних слів
Переливаю радо на вогні,
Під невгамовним подихом вітрів
Безмежна праця, переможні дні!

*

МОНОМАХ

Дивився з вежі
На темний бір.
Там слід ведмежий
І вовчий зір.
Там бродять тури
У даліні,
А дуб похмурий
Ковтає дні.
Дививсь і зброю
Стиснув хутчий,
Соколів двоє
Враз на плечі.
Бичача шия,
Мов камінь крик.
Не Візантія, —
До степу звик.
Залізна шкіра,
Серце тверде —
На роги звіра
Не попаде.
О, Мономаше!
Ти не навчай,
Що щастя наше —
Покора й рай.
Зійдуть на попіл
Бліді ченці,
А спис і сокіл —
В твоїй руці!
Гримить відвага
На всі віки —
Той крик варяга,
Той стиск руки!

СТЕПАН ЛЮБОМИРСЬКИЙ

З вогнем ватри

(Оповідання)

Осип з трудом домучив чотири класи народньої школи, але револьвер навчився розбирати скоріше, як заплутані арифметичні рахунки. Коли старший брат потай від батька, що був війтом у селі, чистив свого ефена, Осип подавав йому оливу уважніше, як його товариші місцевому священикові літургійний одяг під час шкільних Богослужб. Невідомий світ тайни і емоцій манив і поривав Осипову душу, а кожний вихід брата у темну ніч супроводив він із запертим віддихом, ждучи сірого ранку.

Осип не розумів цього всього, не знав, чому плакала братова дівчина і чому батько так похмуро споглядав на світання, але коли однієї ночі брат не повернувся, а ранком у хату заглянули сіні однострої, Осип зрозумів, що це не так легко бавитись револьверами. І з того дня Осип чимало змінився. Він забажав мати таку зброю, що нею міг би повбивати всіх ворогів і не мусів би піддаватись через нестачу муніції, так, як це довелось зробити братові, що до всієї біди забув ще в загалі стрілянини залишити собі останній набій.

Брат дістав п'ятнадцять років, і його дівчина віддалась за іншого, а Осип завзято став читати всякі книжки, що їх тільки міг знайти з допомогою малої Люсі, панотцевої дочки, у його бібліотеці.

Минали місяці, пройшли роки. Одного разу Люся приїхала на вакації додому в товаристві молоденького, стрункого студентика, і коли Осип посмів вечором нагадати їй свої читацькі здібності, Люся привіталась із ним трохи холодно. Вона вже жила іншим світом, ніж Осип. Правда, вона йому книжок не відмовила, але при цьому сказала, що коли б він трохи краще одягнувся і коли б трохи краще висловлювався, вона радо була б з ним частіше, а так, що ж...

Стрункий студент глядів на Осипа з цікавістю. Від сільського хлопчини пахло полями і лісом, для міського студента це було чимось новим. Він заговорив щось про студії. Осип слухав, але не вмів відповісти на поставлений запит, і Люся розсіялась щиро, показуючи два рядки біленьких зубчиків.. Молода кіточка доростала в ній. Та її сміх сильно задзвенів Осипові у вухах. А ще більше її слова, що загомоніли з познаками милосердя.

— Що ж ти, Степанку, будеш говорити йому про логаритми, адже він навіть не знає, що це таке...

Осип стояв у тінї панотцевого балькону і почувши ці слова, кинув книжкою, що її одержав від Люсі, кинув, обернувся і, перескочивши пліт, зник у темній вулиці. За ним втих дівочий сміх, а зросла зате свідомість меншевартості перед такими от людьми. Люся, що ще недавно так часто з ним гуляла по садах, тепер немов чужа.. І чому? Тому, що вона дещо більше навчилась у школах.. Або той блідий студентик.. Пхї!..

Осип дуже болів над жіночою невдячністю, але злість виробила в нього бажання стати рівним

світові, піти вперед і не дозволяти нікому сміятись із себе.

З тим самим запалом, що гнав його до братових револьверів, Осип застряг у книжках. Діставав їх у всякий спосіб. У читальні, в учителя, у крамаря і навіть до самого панотця заходив. Панотець спочатку дещо неохоче приглядався цим відвідинам Осипа, бо польська поліція ставала на зап'ятки цілій тій родині, але потім поллюбив бундючного хлопця з ясною, буйною чуприною і вогнем в очах. Горів цей вогонь у нього спокійно, тихо, та бували моменти, коли він вибухав ясністю блискавиці і всю хлоп'ячу душу заливав повинно полум'яного бажання. Коли поліція здирала з читальні національний прапор, Осип перший кинув каменем. Кинув влучно, але вже тоді здав собі ясно справу, який слабкий це був аргумент проти переможного ворога.

Після цього Осип не хотів залишатися в селі. Скористався з ради понотця і поїхав з ним до міста та вписався до гімназії. Першу вплату зробив понотець, а потім вже батько, що тим часом кинув війтівство, взяв собі „на гонір” хоч одного сина вивести в люди, і Осип міг із спокоєм поглинати гімназійну бібліотеку. Літапливі, і малий Осипко не зчувся, як минули дитячі, потім хлоп'ячі роки і як прийшли гарячі дні вінчання з життям. Доказ зрілості на гімназійному дипломі супроводив його у світ. З Люсею рідко стрічався і хоч вона таки не дозволила випередити себе, бо склала матуру на рік скорше за Осипа, все таки він виніс багато більше користей з науки. Так бодай думали професори.

Світ зустрів Осипа непривітно.

— Пан визнання греко-католицького?.. Бардзо нам пшеимне.. Але, нестети, не розпожондзми надмернон ільосцзон мейсц.. Пан розуме?..

Осип зрозумів. Не прийняли на університет. Вистало їм його віроісповідання. Хоч.. коли б у нього було багато грошей, то переліз би й через цю верблужу дірку, чи як там, але грошей не було.

А звичайним, справедливим шляхом Осипа не пустили до науки. З гірким посмаком у молодому серці ходив він по Львові і думав. Вити б їх, так бити, щоб аж дрантя летіло! У Львові, старому українському місті, ворог його до науки не пускає. Це вже трохи забагато. Брат помер у товстих мурах Свентего Кржижа з сухоти. Осип подумав, що Україна нічого не здобуде, якщо і він піде слідами брата.

А що ж він повинен робити?.. Робити щось треба.

Ех, якби то сила в руках!.. Якби так щось більше.. Бо що ж цей револьвер?.. Якби так літаки, бомби, машини..

І Осип вечорами, мріяв про таку велику силу, що дозволила б йому зривати поодинокі стовпи польської державності і хитати її будовою, клас-

ти в руїни ворожу силу. Про таку силу мріяв тоді Осип.

На тих мріях певно було б і покінчилося, якби не зустріч із Люсею. З неї виросла струнка, висока і здорова дівчина й Осип нерозв'язав в задумі слідував за нею, згадуючи дитячі забави, що дозволяли йому так близько мати її біля себе. Тепер не те. Осип усе таки був сільським студентом... А вона панночка.

Їхня розмова починалась звичайно байдуже. Та цього вечора Люся була схвильована. Спитав про причину.

Вона спершу викручувалась, а потім призналась. Степан виїхав геть. Виїхав геть, навіть не попрощався. Виїхав... хоч Люся віддалася йому вся. Степан виїхав на Чехію, на студії, а вона... осталася сама. Хто на неї гляне? Що їй робити?..

Осип мав серце тверде і справедливе. Як би Люся не хотіла, зате він запам'ятав одне слово: Чехія.

І хоч як Люся намовляла його, щоб зайшов до неї, на квартиру, щоб нагадав їй усі дитячі забави (в неї ж так гарно...). Осип подякував чемно, але рішуче, попрощався на вулиці, побажав багато щастя і добра і три дні пізніше вдихував здоровими легенями безмір гірських просторів старих карпатських гір.

За ним у сірій мряці лежала минувшина. Перед ним, у чистому сонці розкинулась ліниво зелень Карпатської України.

Осип почав свої студії. Спершу не так легко, як мрії собі уявляли. Мусів давати лекції і радів, що навчився французької мови, бо тепер жив із неї. Схуд і змарнів, але добився до перших грошей і з ними поїхав до Праги. Хотів стояти на власних ногах. І весь час мріяв про велику силу, що дозволила б йому нищити ворога... Нищити окопи, що скували рідний край. Широкими обр'ями пливли тепер його мрії. Пестив ними не тільки Дністрові береги. Дніпрові пороги манили вже його.

З мрій і бажання зробився конкретний план. І Осип, як нетля до світла, потягся туди, на піротехнічний інститут. А там швидко виявив такі успіхи в науці, що вже після одного року фірма Шкода прийняла його на платну практику.

Полюбив своє діло. Полюбив пробні і правдиві вибухи та експлозії, що здригали землю, змінювали її обличчя і рівняли гори з долами. Покохав таємну силу, замкнену у холодному поросі та прозорій речовині. Шукав самого зерна, самого ядра цієї сили, цієї гори енергії, що могла в одну хвилину так багато зробити...

Так багато знищити... І потім — збудувати щось нове...

Перед самою війною закінчив інженерські іспити з дипломом. Тоді прийшов лист від Люсі. Осип застановився. Дитячі забави, старе знайомство і потім... логаритми і Степан. Ні. Відписав коротко, сухо, хоч ввічливо. На слідує лист не відписав зовсім. Не вона його манила. Осип бажав чогось такого для себе, від чого від здригався б... Як земля під тиском експлозії. Люся не обіцяла йому нічого такого.

Чеське міністерство війни запропонувало Осипові працю піонерського експерта при будові оборонних ліній у Судетах.

Запізно. Доки Осип встиг відповісти, це міністерство вже не існувало. Чехо-Словаччина зникла, оборонні лінії розлетілися вщент. Внутрішня слабкість розклала її на лопатки. Зникла навіть без такого шуму, як Карпатська Україна. Осип пережив це все. З вибухом війни пустився на мандрівку. Під стелею перших німецьких бомбовиків Осип перейшов рідні Карпати і прийшов скласти старим батькам поклін. Та дома побував коротко. Його манить світ.

Пережив прихід большевиків і повинь червоних плахт. Дивувався жидам, що цілували большевицькі танки. Ті самі жиди потім проклинали. Дивувався полякам, що ждали на прихід союзника. Вертаючись на схід, військові поїзди забирали поляків із собою, в Сибір. Дивувався неписьменним українцям, що навіть свої національні прапори вивішували на прийняття Н-кого українського фронту. Ці ж українці заселили потім Казахстан...

Під большевицьким режимом навчився московської мови, а весною сорок першого року зайав аж до Києва. Печерська Лавра вразила його стариною і масами пропагандивних афішок. Не заходив навіть до середини. У Києві навчився московського акценту. Української мови не чув. Всюди дзвеніла, видніла і лунала ворожа. Дніпра не пізнав. Не так уявляв собі його. По-чужому виглядав старий. Ідучи пароплавом до Канева, дивувався, що старий Славута терпить так довго наругу над собою. На всіх пароплавах маяли прапори із зорями і пишались чужі назви. П'ятьма раменами кололи в очі яркі, нахабні зорі...

Вдвожж Дніпра видніли порвані береги, а Осип усвідомляв собі, що це скраї далеких, рівних степів, і здавалось йому, що від них навіть подихом старої слави тягне. Та лайлива, чужа мова псувала йому настрої і дійсність брутально нищила його намагання двигнутись уявою в минуле.

Щойно під Каневом, біля високої могили зустрів Осип перше дівча, що озвалось до нього чистою українською мовою. Мало що не вхопив її в рамена з радощів, що все таки віднайшов хоч ось тут, біля великої могили кусок України. Та здержався. На пишних дівочих грудях, що хвилювали хлопця, ясніла полум'яна хустина і блистіла чужа відзнака молодечої... і ворожої організації. Це так якось міцно вразило його, що перша секунда втіхи тріснула йому, неначе мильна банька, і Осип глянув у палкі чорні очі сірим холодним поглядом. Проте ці очі, ця дівчина і її постава, горда і рівна, рівнялись із краєвидом. Горде сонце, далекий, аж темний обрій і шум старого Дніпра під кручею все таки пахли чимось рідним, своїм.

Вона спитала його, чому в нього сльози в очах, коли докрути такий гарний день і коли молодість аж рветься із землі до хмар силою весняного пориву...

— Якраз тому... — відповів на її запит і переніс зір на далекий обрій, де степ по-старому сходився з небом. Дніпро маестатично штовхав свої могутні хвилі вперед, від тисячеліть незмінно і від тисячоліть вперто в одному напрямі. Так шов за його прикладом весь народ цієї країни в одному, вперто в одному напрямі...

І познач цього руху шукав Осип в очах і в обличчі цієї дівчини, що перед ним розвела безрадно руками.

— Не розумію вас...

Хитнув головою, неначе б так і мало бути.

— Я й не дивуюсь вам. Я з Західньої України.

— Я пізнала це... По вашому одязі... По мові.

Приглянулася йому з перспективи, річево, розумно. На уста виринув у неї скромний усміх. Дівчина непевно зиркнула на власну, витерту суконку з ненайкращого матеріялу. А потім глянула на нього пильно. Оправдання залунало в її голосі.

— У нас так мало хто одягається... Ви дуже гарні.

Осип пригасив полум'я, що збудилось в очах, як реакція, як жаль за бідний вигляд цієї краси у найбагатшій країні світу. Дати їй прегарний одяг, показати їй світ, життя, мистецтво. Чому перед нею це все замкнене? Чому її молоденька душа мусить викривлювати своє здорове обличчя і, вбравшись у ярку шмату, викликати туманне вдоволення?.. Чи поміг би екразит знищити цей лад і дати людям волю?.. Осип в ту хвилину поставив під знак великого запиту все своє знання і всі свої досягнення. Бо ні динаміт, ні екразит не ховають у собі стільки енергії, щоб Україні дати свободу. Щоб цій дівчині показати її рідний край у природніх фарбах.

— А ви не гарні? Що ж вам бракує? Та ж це все довкруги ваше. Ви ж тут хазяйка. Це ж ваша батьківщина... — заговорив до неї міцно Осип.

Дівча гляділо на нього мовчки, уважно, з-під довгих вій миготіло змінними світлами в очах. Недовір'я брало верх. Осип нагадав, що в неї червона відзнака на грудях і пригасив свій запал.

— Хто ви?.. Де живете? — спитав діловито, прихильно, і в неї оживилось личко. Про це вона волила балакати.

— За національністю — українка... Живу недалеко. А нащо вам знати?

Осип дивився на неї, думав, чи вона лишень за національністю українка чи й душею. Не міг вгадати.

— Цікавий... Хіба це щось лихого?

Дівча засміялось очима. Простенько, а проте хитро.

— А може?..

Вже не відставав від неї. Все таки вона була йому миліша, як інше оточення.

Оля розгомнілась. Оповідала й тишилась, що він її слухав. Коли ж звечоріло, і треба було йому вертатись на корабель, вона посумніла, немов би із заходом сонця і її радість зайшла. І він стратив гумор. Відчув, як його спокій, втримуваний досі великим зусиллям, тікає кудись у невідоме, і як серце його, таке вперте і тверде, б'ється тепер, неначе в заляканого школяра. І в неї груди піднімались швидким, непевним віддихом. Піввідчинені уста шептали щось ледве чутне, очі палали, задивлені у виразний мужеський обрій дівочих мрій.

— Коли ми зустрінемося вдруге? — впало між ними, тихо і напружено, немов би заграла нечутна струна.

— Може... і ніколи.

— Чому?..

Ще шепнула вона. Так близько, так тихо і гаряче, що скеля зогрілася б від її дотику. Осип не знав, чи добре це сталося, але коли вона пригорнулася до нього, соколом припав до її уст з однією лише думкою: перелити у неї свою душу, зро-

зуміння і свідомість, зробити із неї людину свого поколю, свого типу і своїх думок.

Мрії тріснули і зникли...

Рука доторкнулася до металю ворожої відзнаки на грудях.

Вона, Оля, ще цілувала його, як він уже охолов. Вона цілувала його у мріях ще довго, як він зник, пішов, без одного слова прощання. Поніс у голові шум, біль і жаль до цілого світу. Коли ж прохолов, відчув солоний посмак, якби надпив морської води з океану енергії...

Осип пішов, не оглядаючись. Тільки думки у нього дивні стали. Інакші. Сміялися в душі із попередніх мрій він дивувався собі, як міг вірити, що екразит може знищити ворожу силу, коли вона вже в душах вкорінилась. У душах власного народу. Сумнів, сумнів, гірший за все найгірше, огорнув його, коли йому доводилось передумувати своє „я". Пощо жити у тому всьому? Яка остаточна ціль? Сибір? Яке ж вдоволення?.. З чого? Куска хліба, киненого з панського, ворожого столу?

А події назрівали. З весною ішла війна. Одна за однією, і держави падали у цій бурі, як дерев'яні плоти. Югославія лягла в румовищах, розторочена, Греція поклонилась Олімпом до панцирних стіп переможця. Болгарія прийняла його з відкритими раменами. Україна ждала, коли буря доторкне і її...

Ждав Осип, ждали і інші. Але спомини з-під Канева подвоювали сумнів... Там не ждуть. Там думають інакше.

Там, серед найгарячішого поцілунку двох світів, рука потрапляє на холодне залізо чужих відзнак.

На місце порожнечі, що витворилась у душі після висміяння екразитових мрій, Осип вперто впивав думку про величезні маси нагромадженої і приспанної енергії, що її тільки підпалити і пустити у дію, на велике визволення. Але як?..

По ночах не спав. Думки не давали. Великі мрії і великі пляни розколювали його спокій. Коли дрімав, снились шляхи, вкриті військом і лунали пісні у вухах так зрадливо, що зворушення обливало його потом, і він наслушував серед ночі, чи справді нічого не чути ще?..

Весна минула...

Надії розвіялись. Жита і пшениці достигали. Війни не буде. А як довго прийдеться ще ждати?.. Може роками, може вічно? Може доведеться вмерти у неволі? А якщо так... то нащо це порожнє сіре життя? Щоб двигати чуже ярмо?

Одного дня перестрів його у місті товариш.

— Не вертай додому. Шукали за тобою.

— Дякую, — і розійшлись. Небо гарячилось розпеченом сонцем, люди нервувались з спеки, а може якимсь прочуттям. Все таки Осип відчув холод на плечах. Мрії втекли. Дійсність ставала перед очима. Шукали... за що? Не провинився ще нічим супроти їхніх диковинних законів. Але не любив їх. Може, відчули це? Може, відчули, що за його високим чолом і ясним поглядом ховається небезпека для їхнього панування? Може відчули... але вони цього не знають і знати не можуть... Яким же правом вони шукають його? Чи це так вони винищують джерела ворожої для себе енергії? Чи це так треба робити?.. Чи ця енергія знаходиться там, де на їх здогад вона може бути?

Осип попадав у гарячкові думки, немов би стояв на порозі відкриття нового якогось для себе явища. Ворог боявся. Ворог лякався схованої потенціальної енергії поневоленого народу.

Але ж за всякими правилами логіки і розуму, якщо ворог її лякається, це знак, що вона існує, вона є... і де? Чи не у людях? Кого ж виловлюють, за ким шукають? За живими людьми... З однією метою — щоб їх усмертити і вбити енергію.

Серед міста Осип мало що не скрикнув з радощів. Немов би стежку знайшов до рідної хати.

Дві ночі пізніше Осип перебрів Сян. Ішов у складі групи. З усіх західних областей України тоді ходили групами. Рішив заховати свою частинку енергії на кращий час. Довкруги нього ніч палала прожекторами і гавкали завзято собаки. Повітря тремтіло і плакало під пострілами револьверів і крісів. Кордон оскажених, не хотів випустити одчайдухів, хлопців. Та група таки перейшла. Двох ранених забрали із собою.

Німецькі сторожі прийняли чемно, спрямували у глибину Засяння, потім далі до Кракова, і Осип, вирвавшись на волю, зустрівся з людьми, що палали чином, мріяли, про Київ і готувались до походу на Схід. Він горів у думках і творив фантазію, що її хотів перетворити в дійсність.

Ніхто не знав, як довго доведеться ждати. Ніхто не знав, чи не доведеться на чужині померти. Але всі вірили твердо, що мусить зродитись повстання і мусить бути Україна. Історія її кличе. Це треба тільки відчутти, коли такі хвилини приходять, що історія до простих сердець говорить. І сталося.

Цей великий ранок починався так сіро, як кожний інший. Доки зійшло сонце, роса густо осіла на землі і ніч уступала поволі, неохоче. Та коли перше проміння несміливо виглянуло з-поза обрію темряви, Київ, Україна і світ здригнулись. З темно-го Заходу надлетіли важким летом великі птиці і ревом буревія пробудили заспані міста і села. Бомби і бомби летіли на летовища, залізниці, на мости і на шляхи... Бомби за бомбами...

Вогонь і дим покрили все. Пил, кров і пожежі вкрили збомбардовані міста. І у це пекло модерної війни ринули залізні дивізії, кордон тріс і захитався, впав. Шлях на Схід відкрився...

Перша кров багром нової слави сплямила прапори ламаного хреста. Стихія заговорила і звір пробудився над приспаною досі землею. Вискалив кливаки, показав пазури і могутнім скоком виїшов на нове жировище. Супроводив його рев і свист і біль важкого змагання. Та він пішов вперто і скоро вперед сталевими гусеницями, креслячи нові кордони нових імперій.

А побіч нього йшли інші...

Один з перших ішов Осип. Залізна машина його енергії перейшла в чин. Думки спрямувались в один рішучий напрям. Як пластун, вітрив він лісами і ішов уперто туди, де живий спогад виром вертівся внизу, під кручею. Тільки в спогаді колола шпилька... нехай там.

Ночі гарячі і парні, розпалені ракетами і прожекторами, дні пекольні і криваві не стримували його. Він ішов вперто, відбирав зв'язки, налаштував їх і знову ішов, всюди залишаючи живим велике гасло, що розросталось, розливалось, як широка, серпнева, гаряча повіль з вузьких берегів

воєнних обмежень і по всій країні розпало почування та влило силу до міцних, загартованих долонь.

А Осип все попереду. Нестримно туди, щоб першому бути там, щоб першому побачити стару моголиду у новому сонці, назустріч волі. Це манило його, і він на своєму шляху засів зеренце, що спалахувало зразу у нестримну стихію. Ліси горіли вже війною, поля роїлись від людей, безладно відступали скривавлені, розторощені полчища на Схід. За ними десь там гнались сірі панцері. А поміж тим ішов Осип, з одним тільки револьвером при собі і гарячим словом:

— Люди, Україна вас кличе!...

Тонкими смужками по великому чорноземі йшли такі сліди і за ними спалахувало море визвольної енергії. Вибухав екразит, сторіччями нагромаджений у душах, а запалювали його прості, ясні і виразні слова. Плач вітав, плач прощав, але уста видирались до нового життя з привітом, і Осип відчував, що це плач великого визволення. Бо ж це Україна встає!

Сміявся тепер із своїх вибухів, із своїх студій, відчував щойно тепер всю радість життя і здорових сил. Тут лежить ключ до джерела, що визволеною енергією розвалить гігантську ворожу будівлю і подих волі внесе у зморений катуванням край. Край, що із свого стану може й справи собі не здавав.

Ішов скоро. Підвода, кінь, ноги, все те несе його на Схід. Ішов набагато скоріше, як ішов фронт. І сминав всякої зустрічі з переходовими частинами переможного німецького запілля. Так робили і його товариші, що пішли широким фронтом, пориваючи край до нового чину. Нерідко вітали його вільні і озброєні села, що питали за національним отченашем.

— Ти за яку, за самостійну?

— Можна хіба інакше?

— А чи йде вже наше військо?..

— Воно вже тут. Воно у вас, люди. Не бачите його?

Минав їх і залишав здивованих за собою. Немов хвиля котилась перед ним, за ним, боками, і стихія поривала все, що жило, до зброї. Ліси горіли вже війною із відступаючим ворогом.

— Здавай зброю, а хто українець, виступай до нас!

— Слава Україні!

Сонце божеволіло над спаленою землею, гомін гармат котився далекими обріями і літаками, як шуліки, спадали з хмар дощем, скидаючи смерть та руїни. Чимраз далі і далі, на Схід.

А Осип, задивлений у свою ціль, ішов полями і ярами, прямо до Великої Могили. Там хотів перший заткнути кусок дорогого прапору, що його приховував так завзято при собі, потай від селян. Бо заберуть, повісять на школу або на сільську раду і поминай, як звали. Не віднайдуть.

— У нас вже Україна. А прапору немає... Ось і добули!

Одного пізнього пополудня, коли вже у грудях висохли рештки всякої води, запримітив між двома лісами юрбу таборуючого вояцтва. Свіжі, новенькі однострої, молоді, веснянкуваті обличчя, новий призов до армії. Вороги...

Був би оминув боком. Та в цей момент небо

вкрилось тінями і земля розкашлялась глибокими вибухами. Скорострільний вогонь згори спражив траву на вугілля. Перший, другий, третій наліт ескадри пекельним крилом звалив Осипа додолу. Вдарило у самий бік, коли підводився. Запекло міцно і кинуло об землю. Земля почорніла і світ почорнів...

Прокинувся аж на машині. Щось придавлювало йому груди, і Осип з трудом розпізнав холодний труп. В очах знову почорніло. Не чув, як трясла машина. Прочуняв знову вже на холодній землі. Довкруги було темно, а високо-високо горіли зорі. Здавалось, що вони колихаються і веселяться, та Осип відчув в устах дивний посмак, що свій початок брав десь між очима і щохвилини викликував червоні світла довкола зір. Не чув ніг. Не міг ворухнутись. Не потребував теж багато часу, щоб зрозуміти, що розривна куля тріснула в його правому боці. Зрозумів це скоро...

Вмлівав і приходив знов досебе. І відчував при цьому, як щораз менше у нього сил, щоб думати, щоб дивитись і щоб бачити. Тільки десь у грудях немов варилось від надміру бажань. Немов би замкнені намагання хотіли вирватись у світ для виконання мрій і намірів. Немов би незнищенна енергія бажала вихопитись, визволитись від неспроможного вже для неї тіла, залишити непотрібний тягар і загуляти разом із стихією, що спалахнула широким полум'ям під гарячим, літнім небом, на зрошеній кров'ю землі.

Червоні світла заблимали збоку. Приходили санітари. Одинцем розглядали тисячі тіл. Як темні духи, нахилились над скрученими постатями, рухали довгими руками і відходили понуро до інших. Хто ранений, а хто вже й не потребує допомоги. Осип бачив це і збайдужів. Так мало сил у нього тепер...

Може й не помітять?

Ліхтарня засвітила в очі і в голові зашуміло з болю. Яке неприємне світло, немов би удар в чоло. І цей посмак попелу в устах, такий квасний...

Раптом здушений оклик над самою головою.

— Боже мій... це ж...

Бога тут звивають? Дивне...

Світло закружляло, припало до землі, вгризлось у неї. Щось тепле і м'яке доторкнуло чола, лиця, уст. Щось гаряче заговорило над самими очима.

— Осипе, Осипе!..

Зорі заскакали дивно, немов би роздерлись на двос і розпливились у всесвіті.

— Це ти, Олю? Ти тут?..

Здивувався собі, що голос ще виходить із горла. І біль неначе б ущух. Неначе б відразу полегшало. І зорі устаткувались на місці і ліхтарня горить спокійно. А в голові ясно і чисто.

— Це ж я, Осипе, це ж я, твоя Оля... Ти ранений! Ти не писав нічого, а я так ждала! А ти!.. Я й забула... пий, це горілка.

Пив, Пив і думав при цьому, яка добра доля на світі.

— Ти чуєш мене? — питала.

Далеко по полі перегукувались санітари серед тисчів мертвих тіл. Далеко по полі блимали їхні світельця. А поле смерти мовчало. Лише десь там, при шляху, машини скидали нові транспорти ранених, як снопи.

— Я чую тебе... серце. Не тривожся... і не жалій.

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

КОЛИ КИПИТЬ У КЛЮЧ...

Коли кипить у ключ бурхлива творча ніч,
Коли душа палахкотить, немов пожежа, —
Я не належу вам, найближчі із облич,
Ні друзям, ні собі, —

нікому не належу.

Поштарю, всі листи, й найкращі — відклади,
Я зміною вночі і вулиці й країни:
З усіх моїх адрес одну беру тоді,
Що стежкою страждань

провадить в Україну.

Як радісно іти! Без бруку і мостів,
Обходити стежки і оминати стежі!..

І як би я тоді зустрів її хотів,

Кому і в творчу ніч

усім еством належу!

Ні доторку руки, ані тепла очей

У неї не прошу.

Лише, коли спіткнуся

Об камені злоби, об темний жах ночей, —

Нехай щасливим їй

у ніч таку приснюся.

Здригнеться трепетно...

І легше буде йти

Мені, далекому,

по берегах Дніпрових...

О, ноче творчости!

Яка прекрасна ти,

Напоена тривогою любови!

Так мусіло бути... Я так багато думав про тебе... Але тепер вже пізно. Так мені боляче...

Придержала міцно рукою. Над самими устами говорила переконливо, гаряче.

— Ти не смієш вмерти...

— Оля...

— Я покличу санітарів... Чекай.

— Оля... це не допоможе... це кінець... я прошу тебе...

— Але ти не смієш мені вмерти!..

Вона держала його голову так міцно у своїх руках, що дійсно життя не могло втекти. А проте воно тікало кудись, невидимим шляхом.

— Олю, таке...

Дівчина застигла. І він відчував це. А сили тікали і енергія визволялась до далекого лету. Не було часу...

— Це моє останнє до тебе.. прохання.. Застроми його.. над Дніпром... На Великій Могилі.. там, де ми.. прохаю, Олю.. Як воно дивно горить... ти бачиш?..

Вона оглянулася. Нічого не було видно. По полі зникали світла...

— Як воно високо горить... але ж бо ватра!.. Олю, яка велика вона!..

Зрозуміла... що це кінець. І перемогла себе, прилипла, заплакала, як над відкритою могилою. Тільки зорі співчували їй. Все інше було байдуже.

— Зроблю це.. Осипе!.. Я зроблю це!

Віддихнув глибше, раз і другий. Коротше, слабше...

— Але ж бо... вона велика... велика!..

Джордж Бернард Шов про „освіту”

(Уривок із „Шістнадцятьох автобіографічних нарисів”, в-во Артеміс, Цюріх 1950).

Неможливо для мене повторювати досить часто, що я, хоч не маю ніякого університетського звання, насправді куди освідченіша людина, ніж більшість університетських вчених. Мій дім був музикальний, а музика була „вченою” музикою, що для мене починалась з Генделя, а драматична музика з Глюка й Моцарта; обидві вони є мірилом мистецької культури, до якої не може мати претенсій література мертвих мов, за винятком чудових перекладів Джильберта Маррея, які так само англійські й також модерні, як і кожний улюблений окремий твір в нашій мові, та які пригадують нам, що й Шекспір був перекладачем і трансформатором старих історій, а не їх винахідником. Моя рідня була відома з своєї ввічливості, яку, однак, не можна назвати любов'ю. Але це не мало впливу на дитину, аж доки вона вивчила добре катехизис і могла співати „A te, osara” та „Suone la tronsba interpiola”.

В цих піснях містилось досить багато почувань та почуття лицарськості для кожної дитини. Такого виховання не забракло в мене ніколи. Воно йшло від Россіні, Маєрбера та Верді до Вагнера, від Бетговена до Сібелюса, від по-британському розріджених розв'язань Генделя й Мендельсона аж до суто правдивої англійської музики Елгара та В. Віл'емза, від цілогонового способу Дебюссі та хроматичного способу Шенберга аж до експериментів К. Скота з питомим йому технічним хаосом, який постав, коли розбита черга тонів, мимовільні, нерозв'язані дисонанси і „чужа для гармонії сплука тонів” — стали найновішою модою. Багато елементів при цьому стверджує правильність вислову Оскара Вайлда: „Тікай від останньої моди, бо за півроку станеш безнадійно немодерним”. Як Вагнер закидував нас у „Тангойзері” мимовільними нонами, ми закривали собі вуха. Він їхав тоді далі тредесимамі. Сьогодні вони вже нікого не перестрашують, але вони застрашили мене свого часу, бо я пригадую собі, що я відчував це, як щось нечуване, коли заслухав уперше новостворену „Прометееву увертюру” Бетговена, яку зачинали грати на басі явно зменшеною септимою.

Чи ж не звучить цей вчений діалект правдиво? Чи може мене в ньому побити якийсь академік, який в різних коледжах видуднював на пам'ять свого Вергілія й Гомера, Горація й Ювенала? Чи вивчення модерних неокласиків є для освіти корисніше, ніж розвиток декоративної танкової му-

зики до настроєвої музики Бетговена, злучений чудовим вкладом Моцарта?

Мені пригадуватимуть, що існують люди, які студіюють музику, доктори музики, як Стенфорд і Перрі. Але вислід одержання таких академічних звань полягає лише в тому, що їх власники, мовляв, „компонують”, коли заповнюють нотний папір наслідуванням компоністів, що вийшли з моди, та знижують вартість таких мистців, як Бах і Елгар, в яких ні один з них не міг би взяти жадної лекції сольфеджа.

Моя гувернантка вчила мене абетки, але ніхто не навчив мене писати мої твори, доти, доки ці твори не принесли мені стільки грошей, що мода змінилась, і мене назвали спадкоємцем Шекспіра.

Особисте переживання сучасного розвитку мистецтва є куди більш повчальне, ніж якісь студії старих документів. Жаден „підкутий” кандидат до державного іспиту не може так глибоко відчувати розвиток від Есхіла до Евріпіда, як я відчуваю розвиток від Доніцетті до Вагнера, від Канови до Родена, від Скріба й Сарду до Ібсена, від Теннісона до Бравнінга, від Меколея до Маркса, від Тіндела до Клерк-Мексвела, від Плянка й Айнштайна до Герді, коротко — від слухання про мистецькі твори померлих геніїв аж до жахливих нових речей, які я вже зміг відчувати на власному тілі.

Академічні методи іспитів є кращі, ніж взагалі ніщо. Хто студіює дороги, що ведуть від Арістотеля до Люкреція, від Платона й Сократа до Плотіна, від Птолемея до Коперника, від св. Томи Аквінського до Гуса й Лютера, від Еразма з Роттердаму до Вольтера, — може, щонайменше, пізнати, що вже сталося, та виставляти свідчення тим, що могли б творити щось нове. Але без живого досвіду жадна людина не є освіченою. Навіть найвченіші абсолюенти університетів з академічним званням, хоч і тяжко навантажені поверховим знанням мертвих мов та тонною альгебри, є кінцево-кінцем лише твердолобами та ігнорантами. Суттєвої різниці між вивченням та переживанням не можна висловити в іспитових оцінках.

З уваги на цю різницю, я заявляю зухвало, що я є один з найосвіченіших у світі людей та що при кожній потрібній нагоді я міг упоратись з дев'ятьдесятьма п'ятьма відсотками всіх академічних славних особистостей, що з них деякі можуть чванитись і серед вас.

Подав Зенон Підгіряк

Без освіти і знання — людина блукає світом, немов у лабіринті. Тоді для неї важко відшукати ясні береги життя, відчувати всю красу довкілля, до глибини збагнути сенс свого особистого буття і буття свого народу, нації. Вчімося і працюймо над собою, бо лише через науку і творчу працю можемо дійти до своєї світової мети.

Найкривавіша з арен

Мільйони людей, які подорожували цього року до Риму, оглядали й Колізей. Ясна річ, вони не застали вже тієї грандіозної споруди, яку бачили прочани першого Святого Року 1300. То була наче ціла гора з кварцевого каміння й мармуру, розмірами така, що людині забивало дух; більшу частину її зруйнували землетруси, пожежі й военні облоги. Ледви чи половина перетривала навалу варварів, які штурмували її, і патріціанську родину Барберіні, яка однією рукою відновляла містецьку велич давніх часів, а другою руйнувала дорогоцінні пам'ятки (з Колізею Барберіні брали каміння для побудови своїх палаців); часом бралось мармурове облямовання місць для глядачів і тим мармуром прикрашувалось римські церкви.

Спочатку Колізей правив за найкращу арену всіх часів, згодом — за неприступну фортецю; під час чумної пестеши він був перетворений на велетенський лазарет; за середніх віків там влаштувалися пасійні містерії. Коли Наполеон I окупував своїм військом Рим і полонив Папу, Колізей використовувало як стайню для коней наполеонівської кінноти. Не зважаючи на все, вже від століть велична історична будівля притягає до себе численних туристів-мандрівників. У глибині своїх розгалужених підземних ходів, де колись гладіятори готувалися до бою під рев і виття диких звірів, нині молоді італійські архітекти навчаються, як їхні далекі предки будували цей стадіон римських цесарів, що вмщав понад п'ятдесят тисяч глядачів.

Колізей розпочали будувати при імператорі Веспасіані (69-79 рр. по Христі) й закінчили при Тіті (79-81 рр. по Христі). Супровідники розповідають відвідувачам, що Колізей збудували протягом чотирьох років дванадцять тисяч полонених юдеїв, яких пригнав до Риму Тіт після завоювання й руйнації Єрусалиму. Хто з нещасних не в змозі вже був працювати, того згодом, при відкритті виводу кидали на арену, де він мусів боротися з дикими звірями, доки вони його не розшматовували. Ще й по сьогодні є правовірні юдеї, що відмовляються проходити під Тітовою аркою, спорудженою на честь кривавого тріумфу цього імператора.

З 80-ти входів до амфітеатру 76 були призначені для публіки; ще й досьгодні видні римські цифри над заціленими входами. Імператор мав особливий вхід; так само й весталки (жриці богині Вести) — на протилежному боці. Сьогодні глядачі входять через так звану Браму Життя, що нею користалися гладіятори під час врочистого вмаршування. Брамою Смерти називався вихід, крізь який витягалося вбитих людей і тварин.

Для патриціїв, державних мужів і інших високих осіб були особливі ложі. За ними сиділи й стояли маси народу. Жінки розміщалися окремо від мужчин — виключно на горішній галерії. Цесарська ложа була на подіюмі — окремому виступі. Перед цією ложею гладіятори вітали імператора піднесеною рукою, вигукуючи: „Ave Caesar, Imperator, morituri te salutant!” („Живи, о Цісаре, приречені

на смерть тебе вітають!”). То не були пусті слова. Тільки під час врочистого відкриття цього кривавого театру билися аж п'ять тисяч гладіаторських пар на життя й на смерть.

Вважають, що гладіаторські бої ведуть своє походження від передісторичних часів: „Живі мусіли приносити жертви за померлих, щоб дати їхнім душам спокій — кров муситься литися на землю, щоб умилостивити бога смерті”. Вперше, року 264 перед Христом римляни брати Марк і Децім Брути при похороні їхнього батька влаштували прилюдний бій трьох пар гладіаторів. Такі бої незабаром ввійшли в загальний вжиток серед панівної класи під час погребальних церемоній. Гладіятори здебільшого набиралися з військовополонених, рабів або злочинців. Тому, що римляни добре вміли підкорювати собі інші народи, в Колізеї стали появлятися бійці різних національностей, озброєні кожен за звичаєм своєї батьківщини. З часом лави гладіаторів зростали, поповнюючись відважними юнаками із значних і багатих родин. Ці юнаки ставали гладіаторами виключно заради пристрасти боротьби, сказати б, з спортивного інтересу. Останніх років римської республіки багато благородних родів, тримали лійб-гвардію з гладіаторів, хоч це не дуже сприяло громадській безпеці. Незрідка під час виборів кандидати наймали гладіаторів, влаштуваючи на арені бої, щоб тим способом привернути до себе більше голосів виборців. Коли молодий Юлій Цезар прагнув посісти один державний пост, він виставив так багато гладіаторів, що сенат мусів видати спеціальний закон про те, що число бойових пар, яких має право тримати один громадянин, має становити не більш, як „тільки” триста!

Коли один з гладіаторів, поранений, впав, натовп кричав: „Nabet” („цей дістав своє!”) Він просив про ласку, підіймаючи одного пальця, і коли глядачі бажали, щоб йому було подароване життя, то помахували білими хустками. Якщо ж навпаки, вони вважали, що переможений бився зле, то ревли: „Occide!” („Вбий його!”) і обертали великі пальці додолу. Коли цесар підтверджував цей вирок, то гладіатор-переможець довершував свою криваву справу.

Переможець діставав у нагороду срібну тацю, наповнену золотими монетами і іншими цінними подарунками. Але найвищою нагородою був — „дерев'яний меч” — як знак звільнення від подальших боїв. Так винагороджувалася надзвичайна вправність або довголітня служба. Кращим гладіатором свого часу був відомий Флямма, чий надгробовий напис, що зберігся досі, каже, що „він досяг перемоги в дванадцяти і одному кривавому поєдинку й чотирикратно діставав дерев'яний меч, але завжди ставав до бою”.

Переможець пожинав усі лаври. Переможений лежав у власній крові, доки постать в темному одязі, що зображувала Харона, перевізника через ріку підземного царства Стикс, з'являлася на арені. Дерев'яним молотком вдаряв Харон жертву по лобі, щоб мати певність, що вона дійсно вмерла.

Тоді труп чіпляли довгим гаком і витягали геть крізь Ворота Смерти.

Гладіаторські поединки змінювалися боем диких звірів, у яких брали участь леви, тигри, ведмеді, а іноді навіть слони та бегемоти. Імператор Коммод любив поціляти з своєї безпечної ложі стріли на левів; іноді спускався він на арену і вбивав гладіаторів і звірів. Він опубліковував свої „геройські чини” в особливих звітах, називав себе Геркулесом, носив на плечах левову шкуру, посипав собі волосся золотою пудрою і бився тисячекратно — „завжди переможно”.

Того часу нараховувалося в Римі 150 тисяч нічим не зайнятої черні і стільки ж робітників, що працювали лише до обіду. Ці люди творили всілякі неподобства; цісарі, потураючи цій юрбі, приділяли їм безкоштовну їжу й питво, й ця приємність коштувала, розуміється, страшенні гроші. Римляни мали багато святкових днів, число яких на рік від 59 (в часі перед Христом) зросло аж до 159 (за імператора Клявдія, 41-54 рр. по Христі). Клявдій відвів на грища 93 дні — коштом державної скарбниці. Сатирик Ювенал характеризував тодішнє звиродніння такими словами: „Нарід, який колись дарував владарства і консульства, виставляв потужні легіони, нині вимагає лише двох речей: *panem et circenses* — хліба й видовищ”.

Ці грища, що первісно влаштовувалися на честь богів, згодом тримали чернь приборканою і відвертали її від бунтів; через те вони набули такого політичного значення, що зовсім втратили свій колишній релігійний зміст.

Імператор Траян одного разу відзначив перемогу ігрищами, що тривали 123 дні. При тому було вбито десять тисяч диких і приручених звірів і боролися десять тисяч гладіаторів, більшість з яких загинула.

Коли юрбі набридали поединки однаково озброєних гладіаторів, вона вимагала чогось новенького: напр., гладіаторів, що билися з зав'язаними очима або мали кожен не по одному, а по два мечі; групою битви до останнього живого, навіть боїв між карликами або між карликами й жінками. Дуже улюблена була боротьба на життя й смерть між бійцем у повному озброєнні і з щитом та другим, що мав лише кинджал, тризубець та велику сітку. Той, що з сіткою, намагався при допомозі тризубця, тримати свого супротивника на певній віддалі від себе; в той час він у слухну хвилину накидав на нього сітку, щоб заплутати його нею і тоді вбити його канджалом чи тризубцем. Якщо не потрафляв накинути сітку, хутко відсмикував її й пускав-

ся навтіч, рятуючи своє життя, щоб згодом знов спробувати зловити тяжко озброєного гладіатора.

Врешті, такі „простенькі” забави перестали задовольняти смаки наволочі. Прийшло до вистав, під час яких безбройні чоловіки й жінки були кидані на поталу диким звірям. Особливо визначним атракціоном була систематична страта розбійників, убивців та інших злочинців. Сенека так описував це: „З цієї жалюгідної юрби приречених виводилося першу пару — один озброєний, другий безбройний, зодягнений лише в туніку. Завданням першого було — вбити другого, що й ретельно виконувалося. По такому „геройстві” його роззброювалось і мусів він стати супроти іншого, озброєного до зубів. Ця різанина йшла неблаганною ходю, аж доки остання голова котилася по піску арени”.

Пізніше влаштовувалися театральні вистави з крайнім реалізмом. „Грالی з жорстокою правдивістю різного роду мітологічній сцени, напр., приречених злочинців спалювалось, в ролі Геркулеса, живцем, розпиналося на хресті — в ролі розбійника Лявреолуса; ведмеді розшматовували людину, яка зображувала долю Орфея.

Спірне питання, чи дійсно в Колізеї кидано християн на поталу левам. Ми знаємо, що деякі цісарі, напр., Діоклетіян, були смертельними ворогами християн. За Нерона християн обвинувачувалося в підпалі Риму і спаловано їх, як живі смолоскипи в цирку, на тому місці, де тепер стоїть собор св. Петра.

Знавці римської історії стверджують, що тогочасні поганські письменники нічого не згадують про кидання християн диким звірям. Згодом, коли вже християнська література взялася до цієї теми, було вже неможливо встановити з певністю істину.

Але не підлягає сумніву те, що було з одним мучеником, монахом на ім'я Телемак. З жахливого відвороту від різанини, свідком якої він був, Телемак вибіг на арену і закликав глядачів відмовитись від тих жорстокостей. Розлучений натовп побив його камінням.

Ця подія правила за поворотний пункт. Константін, перший християнський імператор, року 326, спробував покласти край тим ігрищам, скасувавши вирок „віддати диким звірям”; відтоді полишилися тільки „каторжні роботи”. Вже це знизило попит на гладіаторів, але передусім подіяв обурений протест і смерть Телемака. Цісар Гонорій р. 404 своїм наказом назавжди заборонив криваві ігрища.

За „Das Beste aus Readers Digest”

Стоячи на ґрунті християнської моралі і глибокого українського традиціоналізму, СУМ є середовищем, в якому куються сталеві характери, що змогли б стати на зміну свім батькам та були б безмежно віддані українській самостійницькій ідеї, дотримуючись гасла: „Бог і Україна”.

(З програми СУМ'у)

Реальна сила

Відзначаючи в цьому році п'ятирічне існування Спілки Української Молоді на чужині — в Європі й за океаном, треба ствердити, що не лише деякі українські партійні середовища, які напочатку діяння СУМ'у пророкували йому провал, а навіть найлогіші вороги української молоді — визнали реальну силу сумівського руху.

Хто цікавиться життям українців в Європі, той переконався наочно, що СУМ є тією надійною, справді творчою силою, яка в своїх лавах гуртує й виховує відданих патріотів України, свідомих своїх завдань. Те ж саме спостерігаємо й за океаном, де наша Спілка не тільки щодаля зростає числом, але й перетворюється на провідну політично-виховну організацію молодих українців і українок.

Сумівці — це не замкнена в собі група, — ні, вони становлять всенациональну силу нової суворой доби нашого життя, силу, що народилася в вогні та бурі революції й воєн.

Постання СУМ'у на чужині створило цілу революцію в справі здійснення завдань молоді. Сьогодні сумівець живе й діє не лише в інтересі свого осідку перебування, а в далеко ширшому. Сумівець цікавиться, як працює СУМ в інших країнах, він уболіває за тим, чи є десь недотягнення, чи досягнуто належного розмаху в діяльності Спілки, чи працює провадиться так, як того вимагає висока наша мета.

В СУМ'і виробляється тип українського патріота, тип, який відповідає національному духові й умовам нашого суворого часу.

Як же не бути сумівцям гордими, що вони належать до сумівської сім'ї?

Успіхами нашої Спілки треба завдячувати провідним кадрам СУМ'у по всіх країнах. Вони є зразками для інших. Щоденна праця цих провідних кадрів Спілки Української Молоді є не легка, навіть дуже тяжка, але — в повному розумінні слова — почесна. Керівники ланок, осередків і Крайових Комітетів СУМ'у з справжньою посвятою віддаються праці. І ця праця дає відповідні наслідки. Живий приклад діє якнайкраще. Таким чином сумівці стають авангардом молоді, і поганим той сумівець, який каже: „там, де я перебуваю, молодь українська байдужа до організованого життя” — адже не буває таких обставин, за яких неможливо заохотити друзів до чину, до творчої праці власним прикладом. Треба лише виразно бачити перед собою свою Мету.

Хай для друзів послужить таким заохочуючим прикладом лист Голови Крайового Комітету СУМ'у Л. Гусина в Канаді.

„...наявність 18 осередків СУМ'у в Канаді — це неабиякий досяг. Зрозуміло, що пропорційно до числа українського населення в Канаді — це не вистачальне. Але при цьому треба брати до уваги якість цього населення, а не його число. СУМ'ові все ж вдалося зберегти від впливу вулиці понад півтори тисячі молодих людей. Про народжених тут не може бути мови. Вони не нашого лету птахи. На них важко покла-

датися. Долар є їхнім божитцем і йому, одному поклоняються вони. Всяка справа обмірковується в них у переводі на долар. Найбільше число наших людей, що мешкають близько себе, не перевищує п'яти. Якщо між ними є хоч один чесний, вироблений, то й на решту можна числити. Коли людина мешкає одинцем, то годі й думати про те, щоб вона дотримувалася правил нашої громадської моралі (зрозуміло, мова йде про гірших).

Виходячи з цього, мушу ствердити, що праця Крайового Комітету СУМ'у в Канаді й далі буде спочивати на плечах одиниць, жертвних, що поза працею на хліб зможуть віддати частину часу й громаді. Мушу Вас запевнити, що справа СУМ'у в Канаді і у світі **непокоїть мене** (підкреслення всюди наше, О. К.) особисто і повсякчасно. СУМ уже став частиною мене самого, я **вболіваю** над кожним не тактовним кроком чи не осягом. Ми пильно і повсякчасно прислухаємось до голосу ЦК. **Ані одної речі чи пропозиції ми не пропустили мимо своєї уваги.** Зрозуміло, що надто тяжко працювати, коли виконання пляну натрапляє на різні перешкоди. Моя думка завжди була і є така, щоб **особистим прикладом поривати за собою інших.** Практично це означало, що треба було брати щітку і фарбувати стіну, копати землю, дати гроші на якусь ціль (я сам вніс 50 доларів з своєї скромної платні на купівлю будинку СУМ'у і даю на інші цілі), бо ж треба невірам чи скептикам показати, що молоді все можна досягти. Я цієї засади дотримуюся і не без успіху."

Аналогічну жертвність в провідних кадрах спілки, можна бачити в Парагваї (друг А. Куциньський), в Бельгії (друг О. Коваль) і ін.

Лист Л. Гусина і листи А. Куциньського, О. Ковалю і інших показують, що на жертвних одиницях, які є прикладом для інших, СУМ розрісся на реальну силу. Організаційно СУМ на чужині ці п'ять років вже твердо оформився. Завданням всіх сумівців тепер є: розширити лави СУМ'у, щоб в них була вся українська молодь, щоб кожна українська молода людина була включена в українське життя, щоб жодна людська сила не була втрачена для України. Зрозуміло, що ціла українська громадськість, зокрема українська молодь повинні допомагати Центральному і крайовим Комітетам Спілки Української Молоді впоратись з цим почесним, хоч і важким завданням.

Чимало молоді різних національностей перебуває сьогодні на чужині, — з числа наших друзів і з числа ворогів, але тільки наша українська молодь зуміла з'єднатися в такій організації, якою є СУМ. Нааявність цієї Спілки є перемога цілої української суспільності, перемога не мала. Для національної справи багато важить, що наша молодь

згуртована в одну монолітну силу з одною метою, з одним наставленням: все своє життя присвятити високій меті.

„Перший і останній наш подих — Тобі, Україно!” — такий є сумівський девіз. „Бог і Україна!” таке сумівське гасло. „Честь України — Готов боронити!” — такий клич Спілки Української Молоді. Ці слова повністю визначають сенс життя й чину сумівців. В цих словах вміщений національний світогляд, який відповідає й засадам християнського світогляду. Ознаками нашого світогляду є: **ВІРА, НАДІЯ, ЛЮБОВ**. Віра — в Христа-Спасителя сподується в нас з вірою в перемогу української ідеї, яка є ідеєю тріумфуючого Добра. Все, що створила і творить наша нація від прадавнини — через сучасність — заради великої майбутності, — засновано на цій вірі. Ми живемо цією ідейною вірою; відтак віра виростає в Надію, яка окрилює нас до впертого й мужнього, жертвовного діяння; нехай ціною молодости, ба навіть самого життя. І те, що орохмлює наш дух, який, за словами по-

ета, „тіло рве до бою”, то є почуття палкої Любови. Любимо Бога, любимо наш край, даний нам Провидінням, наші розлогі степи та лани, Дніпро широкий, наші села й міста на чолі з золотоверхим Києвом і гордим Городом Лева. Любимо нашу прекрасну, хоч часом і сумну історію, нашу культуру, духовність, — і того, хто творить усі духові й матеріальні цінності — наш чудесний і так жорстоко скривджений Нарід.

Любов невгасима викликає до життя ті сили, що прикладає наша молодь у запеклій боротьбі, в революційному підпіллі, в героїчних лавах Української Повстанчої Армії, в суворох змаганнях за Державу.

І в це змагання сумівська молодь на чужині вчора активно включилася, сьогодні вона стала реальною силою, щоб завтра у вирішальнім ударі з червоним і білим російським імперіалізмом прийти на допомогу нашій українській революційній молоді в підпіллі і в УПА і завдати остаточного смертельного удару окупантові нашої святої землі.

В. Д.

Три сумівські органи

(Рецензія)

Перед нами три сумівські щомісячники, що з них кожен править за „журнал української молоді” на певному терені розселення нашої політичної еміграції — у Великобританії, Канаді і США. Само з себе зрозуміло, що в кожній країні сумівська організація прагне — ба навіть вважає за справу чести — мати власний щомісячник. Проте досвід виявляє, що цей дуже шляхетний ентузіазм може призвести до наслідків, не скажемо — негативних (бо в нашому становищі політичної еміграції всяке національно-свідоме і соборно-державницьке духом своїм видання має свою безперечну позитивну вартість), проте меншою мірою відповідних до витраченої енергії та коштів, ніж це було б за певної доцільної типізації таких видань, залежно від фактичної спроможности, становища в чужонаціональному оточенні та інших цілком реальних чинників. Тому порівняльний розгляд деякої частини сумівської преси може своїми, бодай дискусійними висновками надатись до пізнішого організаційного вдосконалення цієї національно-важливої справи.

„Голос Молоді” — місячний журнал української молоді, що його видає Крайовий Комітет СУМ’у Великобританії (1951, ч. 1-6), є, за основним своїм типом, бюлетенем сумівського місцевого життя, з ґрунтовним узглядненням загальнонаціональних і загально-сумівських дат та подій і з деяким літературно-науковим додатком. Цей останній навряд чи може задовольняти культурні потреби сумівської молоді, і то не лише кількісно, але й якісно Найкращі статті, як от др. Д. Донцова („Стати подібними до них!” — ч. 1.), анонімна „Большевицька педагогіка” (ч. 2.), М. Сосновського „За Українське море” (ч. 4.), П. О. „Леся Українка” (ч. 2.) — є передруками; оригінальні розвідки належного політичного рівня — як от, напр., М. Мироненка „Російська імперія і визвольна боротьба поневоленіх

нею націй” (ч. 2.), або М. П. „Політичний устрій в Англії” (ч. 4.) — трапляються лише винятково. Власне літературний (поетично-белетристичний) відділ існує лише, сказати б, в ембріональному стані, і лишається серйозний сумнів, чи його варт було б штучно поширювати і чи не було б для журналу раціональнішим засадничо обмежитись досить поважною функцією інформаційно-пропагандивного бюлетеню — зокрема, беручи на увагу територіальну близькість Німеччини і легкість літературних зв’язків з тамтешньою сумівською пресою.

До іншого типу сумівської преси належить „На Варті”, місячний журнал української молоді, що його видає Крайовий Комітет СУМ’у в Канаді (1951, ч. 1-6). Бувши лише на 8 сторінок „грубшим” за „Голос Молоді” (32 сторінки супроти 24), „На Варті” так влучно використовує цей надвишок, що літературно-наукова частина не справляє враження довольного додатку. Звичайно ж, поетично-белетристичний відділ і тут містить переважно передруки, проте старанно й систематично підібрані: вірші Б. Кравцева, О. Стефановича, Л. Мосендза, Ю. Липи, Ю. Клена, з прозаїків — Й. Позичанюк, Наталена Королева, Б. Лепкий (уривок про Конотоп із „Сотниківни”). Приємно відзначити особливий інтерес журналу до менш відомих „окраїнних” теренів українства; такі статті, як от М. В. Павленка-Луцева „Буковинський курінь” (ч. 1.), або Їтви Шугай про підляські великодні пісні (ч. 4) справді істотно поширюють регіонально-культурний виднокруг нашої молоді на еміграції. З давнішого письменства передруковано такі цікаві й ще сьогодні актуальні уривки, як от відома дискусія про характер московської держави з „Історії Русів” (ч. 3) і перекладний уривок з „Ді Україне” німецького вченого мандрівника Йоганна Георга Коля (у зв’язку з 110-літтям виходу цієї книги з друку — ч. 4.). Серед перекладного матеріалу слід також відзначи-

ти датовану червнем 1917 р. вітальну поезію „Чолом, Україно!“ визначного фінського поета Ейно Лейно, в перекладі Б. Кентржинського (ч. 4). Анонімна стаття „Дещо про поезію“ (ч. 1) подає багато корисного для поетів-початківців, що від них, як зазначено, „до редакції „На варті“ надходять десятки віршів“. Хоч ми не погоджуємось з автором статті щодо деяких його занадто категоричних тверджень — напр., начебто слід уникати скорочених форм інфінітиву (на „ть“), бо це, мовляв, є „архаїзація нашої мови“ і „по суті наближує її до московської“, або начебто „поезія — не в формі думок, а в самих думках“ (адже така „поезія“ прекрасно надається до прозового викладу) — мусимо, проте, вітати цінну ініціативу редакції щодо популяризації та поширення елементарних відомостей про українську версифікацію.

Про особливу увагу журналу до національного мистецтва свідчать також дбайливо розроблені проекти інсценізацій для аматорських театральних гуртків — інсценізації „Гамалії“ Т. Шевченка (ч. 2) і „Івана Вишенського“ І. Франка (ч. 4). Позитивна вага подібних режисерських вказівок для сумівської сцени є самоочевидна.

Незадовільно стоїть у журналі справа з оригінальною прозою. Єдиний такий белетристичний твір, що не позбавлений літературної вартості — уривок із повісті про вовків А. Бука „Оклик роду“ (ч. 3), за всіма своїми ознаками ліпше пасував би до преси „Пласту“, аніж СУМ'у.

Проте в цілому журнал виявляє себе життєздатним, саме як журнал (а не лише інформаційно-пропагандивний орган): він потребує лише участі кваліфікованіших теоретично-світоглядних та літературних сил.

„Крила“, журнал молодих, видаваний Спілкою Української Молоді Америки (1951, ч. 1-2), є в основному виданням такого самого типу, що й „На Варті“, навіть із кращим технічним та ілюстраційним оформленням. Навпаки, слабшим є відділ віршів: із загально визначених поетів передруковується сливе самого Б. І. Антонича, сучасна поезія репрезентована П. Карпенком-Кривицею, М. Щербаким, Ігорем Шанковським. Серед статей трапляються дуже солідні, як от В. Січинського „Юрій Нарбут“ (ч. 1 — на жаль, з прикрим ляпсусом в написі під ілюстрацією на стор. 9: „Юрій Нарбут. Портрет Сергія Чухоніна (!), замість „С. Чехонін. Портрет Ю. Нарбута“), або нарис — дещо надто конспективний — Бориса Береста „Український театр в Советському Союзі“ (ч. 1) і простора, але надзвичайно абстрактна, майже позбавлена конкретного культурно-історичного матеріалу, розвідка проф. П. Ковалева „Мова та її значення в житті нації і держави“ (ч. 1-2) — не без істотних перебільшень, в дусі філософії мови минулого століття, коли мову розглядалось як найголовнішу і невідлучну ознаку національної самобутності (що, як добре відомо, не відповідає історичній дійсності). Далі, змістовна стаття В. Д. „Загублений марш“ (ч. 2) — на пошану пам'яті Гната Хоткевича та з компетентним визначенням його заслуг в галузі української музики. Безперечно мемуарну вартість має й уривок з готової до друку книги М. С. Чарторийського „Від Сяну по Крим“

— про похідну групу ОУН „А-1“ на Наддніпрянщині 1941 р. (ч. 2).

Особливі умовини національного життя в США та виразне піклування американського уряду про якнайшвидшу „американізацію“ нових імігрантів ставлять перед сумівською організацією та пресою в США особливо важкі й відповідальні завдання, що їх „Крила“ не скрізь вдало розв'язують, бо де в чому йдуть — бодай, несвідомо — за т. зв. лінією найменшого опору. Маємо на увазі не суто інформаційні статті, на зразок нарисів др. М. Сидора „Що треба знати з історії ЗДА“ (ч. 1-2), бо такі відомості є справді практично корисні. Але, щонайменше, дивує надакцетоване твердження, що „Спілка Української Молоді Америки“ зродилась на традиціях СУМ'у“ (редакційна стаття „Під прапорами СУМ'у“, ч. 2, ст. 28) — невже СУМА почувається пов'язаною з СУМ'ом самими лише традиціями, а не органічною світоглядною єдністю? Це було б дуже прикро. Сумнів викликають також деякі надто вже „дипломатичного“ змісту статті, як от про „день „Я — американець“ (ч. 2).

До негативів журналу „Крила“ можна віднести надмірне наголошування на німецьких звірствах в Україні і брак потрібних матеріалів про польові звірства. Звичайно ж, є в „Крилах“ і антисовєтські матеріали, проте не акцентовані, не загострені, не актуалізовані. Навіть у статті І. Колосова „Голлівуд (минулий і сучасний)“ (ч. 2) автор не лише жадним словом не згадав численних негативних ознак голлівудської кінопродукції (стандартизована сентиментальщина, орієнтація на мистецьки нерозвиненого „масового“ глядача, шаблонний оптимізм тощо), але й примудрився зовсім обминути мовчанкою найцікавіше — багаторічне засилля комуністичної й советофільської п'ятої колони в Голлівуді, яке лише через енергійне втручання найвищих федеральних установ США було викрито і — сподіваємось — зліквідовано 1946-1947 року. Ціла стаття становить справжній зразок того дитвацького оптимізму та тупого задоволення з матеріальних успіхів, що панує в американській бульварній пресі.

Отже, не зважаючи на чималі публікаційні можливості і окремі осяги по політично другорядних лініях, журнал такою мірою підпадає під психологічний вплив „життєвого стилю“ американського обивательства, що доводиться ставити під сумнів його існування як репрезентативного органу української національно-свідомої молоді. Зрештою, виникає питання: чи взагалі є сенс окремого існування двох сумівських журналів у Північній Америці — в Канаді і в США? Це ж не те, що, приміром, Франція і Німеччина — це є держави, в основному, тієї самої англосакської культури, тієї самої мови (абстрагуючись від ролі французів у Канаді), і якщо не тієї самої, то дуже близької політичної ментальності. Територіальні та комунікаційні умовини, очевидно, не стояли б на перешкоді утворенню єдиного повновартісного органу, який, поза всім іншим, менше ризикував би підпасти під вплив вульгарної „американізації“.

Сатира, гумор, розваги

...А можна й так

Советські радіостанції пересилають для українців закордону так звані концерти народних пісень. Оскільки ці концерти визначено-невисокої вартости, подаємо кілька пісень у новій, оригінальній інтерпретації.

А МИ ПРОСО СІЯЛИ..

Прастаровинна пісня, пристосована до виконання двома хорами: хором українців і хором московських окупантів.

ХОР УКРАЇНЦІВ: А ми просо сяли, сяли!
Ой, Дід-Ладо сяли, сяли!

**ХОР МОСКОВСЬКИХ
ОКУПАНТІВ:** А ми просо заберем, заберем!
Ой, Дід-Ладо заберем, заберем!

(Далі в такій самій послідовності):

— Ми пшеницю сіяли, сіяли!
Ой, Дід-Ладо сіяли, сіяли!

— Ми пшеницю заберем, заберем!
Ой, Дід-Ладо заберем, заберем!

— А як же вам забрати, забрати?
Ой, Дід-Ладо, забрати, забрати?

— Ми колхози зробимо, зробимо!
Ой, Дід-Ладо, зробимо, зробимо!

— Ми в колхози не підем, не підем!
Ой, Дід-Ладо, не підем, не підем!

— Ми в Сибір вас заженем, заженем!
Ой, Дід-Ладо, заженем, заженем!

— От такий-то старший брат, старший
[брат!

— Ой, Дід-Ладо, старший брат, старший
[брат!...

БІСИ

Скільки их, куда их гонят,
Что так жалобно поют:
Домового ли хоронят,
Ведьму ль замуж видают?

А. С. Пушкін

Плинуть хмари, в'ються хмари,
Блідий місяць припогас,
І чортів летять отари...
Глупа нічка, пізній час.

Скільки їх, куди їх пхають,
Чом так жалісно ревуть?
Чи Керенського ховають,
Чи з Чухновим шлюб беруть?

Різні пики, різні „кондри”, —
Мчить потвор за рядом ряд:
„свод'и”, „ліги”, „рондд'и”, „сбонр'и”...
Наче листя в листопад.

І в рожевих і у білих
І той самий інтерес.
Мельгунов в обіймах щирих
Затискає НТС.

Виють біси голосисті,
Ще й до пісні узялись:
„Затовчи сепаратистів, —
Неделімої держись!”

Абрамович, з ним і Далін
Завертілись... А здала
Потирає руки Сталін,
Усміхаючись з Кремля.

АРґОН

Розваги канадійського фермера

Хочете мати гнучку шию, гімнастикуйте її по кілька разів денно, повертаючи голову поволі вправо й ліво якнайдалше аж до опертя на рамені.

Хочете мати струнку стать і гарний хід, вживайте щорання такої руханки: положіть на голову 2-3 книжки, схрестіть руки позаду в той спосіб, що захоплюєте долонею лікоть противної руки, і обійдіть 10-15 разів довкруги кімнати, задержуючи рівновагу.

Хочете мати живі, блискучі очі, уладьте собі два-три рази на день таке: сидючи неподвижно, повертайте очима від підлоги до стелі, відтак у ліво і право й вниз. Так з десять разів.

Котра з вас, любі читачки, цих наших рецепт стане придержуватися, буде струнка, як пальма, гладкошкіра, як вуж, гарна й молода в пізнішу старість, що дай Боже всім вам.

Хризантема

(„Канадійський Фермер” 1951, ч. 21)

Підслухані розмови*)

ДВА СНОВИДІННЯ

Два вояки советської армії, які живуть надзвичайно дружньо в особистому житті, сплять в одному шатрі, разом їдять, але це — дві протилежності в поглядах і в поведінці.

Шатро. Ранок. Підіймаються з ліжка.

ЯШКА. — Я севодня, Пьотра, знаєш, хажу цей день под впечатленієм моего сновіденія.

ПЕТРО. — А що ж тобі снилося?

ЯШКА. — А снилось мне, Пьотра, пони́маєш лі, будто позвал мене к себе товарищ Сталін і говоріт: віжу я, Яшка, што без своєво человека на Кореє дело табак! Потому — Мао Тзе Тун хотя і хороши́й человек, но всьо же, сволочь, і косоглазій, і может забрать себе Корею, а нам, есесеровцам, — піш с маслом. А потому я тебе приказиваю: ссйчас же, Яшка, садись на самолёт і дуй на Корею, как уполномоченний старшій брат.

ПЕТРО. — І ти поїхав?

ЯШКА. — Да, пони́маєш, Пьотра, і не поехал, как-будто, а по мгновенію какой-то будто, волшебности, сразу, как лист перед травой, очнулся я в етой самой Кореє.

ПЕТРО. — Як старший брат?

ЯШКА. — Іменно, іменно! А корейчики косоглазие падают передо мной на колени і кричат: слава старшому брату, великому русскому народу! Слава, Яшке! Волім под царя московского батюшку Сталіна, і штоб намі командовал Яшка!

ПЕТРО. — А ти ж їм що на це?

ЯШКА. — А я — нічево! Я проснулся. І што оно может означать — етакой сон?

ПЕТРО. — Дурний сон. Рябої кобили сон. От мені снився сон, так це й я розумію, що сон! Снилося й мені, що й мене покликав до себе Сталін.

ЯШКА. — Ну, ето ти уже, Пьотра, врьош! Заранее знаю, што будеш болтать какіс-нібудь глупости.

ПЕТРО. — Чого б то я говорив глупости? Хіба ж не буває так, що двом разом приверзеться одна ж і та сама гидота?

ЯШКА. — Говорі, говорі, послушаем!

ПЕТРО. — Так ото снится мені, Якове, що мене викликав до себе Сталін та й питає: „Ти ось скажи мені, Пьотра, чо́го хоче ота Україна, що не дає ані мені спокою, ані моїм вірним слугам?“ А я й кажу: а ось що, ваше генералісімуське величносте, Україна хоче України. А він і питає: „А якої України ще хочеться Україні, коли вона вже с Україною?“ А я й кажу: „А такої, значить, щоб не було холопа — мене і не було пана — вас.“

ЯШКА. — Вот, я знал, што будеш врать. І врьош, врьош, врьош!

ПЕТРО. — Мовчи! Ти врьош! Я кажу правду! А Сталін почервонів увесь, очі викарячив, вуса розкарячив, та як крикне: „То значить, самостоятельно!“ Та до мене! А я — ходу! Тільки відчинив двері, аж тут на порозі стоїть Карл Маркс та мене за руку: почекай, каже, Пьотра... А Сталін, як побачив Карла Маркса, — налився кров'ю, впав на коліна і шепоче: „Рад вітати дорогого вчителя! Рад вітати! Іду по твоїм, великий Карле, стопам і по стопам Леніна!“

ЯШКА. — Гляді-і-і! І ето в самом деле тебе снилось?

ПЕТРО. — А що ж ти думаєш, що й я такий брехун, як і ти? Я кажу правду! І тільки правду. А Карл Маркс підходить до Сталіна все ближче, ближче... а потім як вхопить Сталіна за вухо, та як крикне: „Ах ти ж, ішак кавказький! На коліна падаєш, а про Маркса забув уже? Себе все величаєш, по моїх кістках товчешся?“

І став Карл Маркс уже нагинати Сталіна, щоб взяти його голову між ноги і всипати, як і нам колись з тобою, Яшка, батьки сипали... але Сталін вирвався та — ходу до другої кімнати... А потім просунув з дверей голову та й каже до Карла: „По-ду-ма-єш, чи не величина знайшлася! Космополіт чи безродний! Видумав науку! Твоя наука тільки й годиться бути параваном, щоб нею прикрити справжню, мою науку! Пророк ти жидівського смітника! А Маркс як крикне: „Наказую тобі!“...

Ну, він крикнув так, що я прокинувся.

ЯШКА. — Ти, Пьотра, большая сволоч. І на тебе б нужно койкуда і кой-кому донести. Но люблю я тебя, потому — что веселый ты человек... Вот только контрреволюції не разводи.

ПЕТРО. — Та ти піди та заяви до СМЕРШ'у. То медалью по боротьбі з бандитизмом получиш. А медалька це, кажуть, гарна, золота. А от про неї так я вже читав, чи мені хтось казав, чи навіть співав:

Щоб наплодити більш падлюк,
І заохотить підлу стаю,
Відштампував з розпуки Сталін
Для підляків нову медалью.
Її на груди той начепить,
Хто видасть брата, скаже, де
Криївка в лісі є упівська
Й туди скерує МВД.

І взагалі оця медаля,
Ця нагорода з нагород,
Вона відзнакою тих буде,
Що продавали свій народ!

ЯШКА. — Не! Я не утерплю! Я донесу.

ПЕТРО. — З Богом.

Яшка довго дивиться на Петра, лягає і укривається з головою.

*) З матеріялів, передаваних через широко відому радіостанцію АВН у Бельгії, зліквідовану бельгійською поліцією.

ІЗ-ЗА ГІР ТА З-ЗА ВИСОКИХ...

Із-за гір та з-за високих
Двоголов-орел летить.
Хоче з нас смоктати соки,
Хоче кривцю нашу пить.

Ми орла того впіймаєм,
Обі голови зірвем,
Криві лапи поламаєм,
Та ще й пір'я обскубем!

За шумить земля піснями,
А почуємо й таку:

„Він ширяв під небесами, —
Приземлився — на смітнику!...“

ЮНАЦЬКИЙ СВІТЛ

Додаток для Юнацтва Спілки Української Молоді

В. КАЛИНОВИЧ

ПРОЩАННЯ

На таборівій площі перед щоглою, на якій лопотить блакитний сумівський прапор, стоять виструнені лави сумівців. Це вже може востаннє вони стоять на цій площі такою великою колоною. І стає прикро, коли згадати, що завтра ця молода сумівська родина розійдеться різними шляхами в широкі світи. Але це не трагедія. Так, як і тут — так і там, десь в країні українського замітача, вугляра, фермера чи іншого чорнороба, — ця молодь доповнить ряди своїх друзів, для того, щоб закінчити з успіхом розпочату працю.

Але ми не забуваємо і про труднощі, які стоять перед нами. Ми свідомі того, що в тих країнах доведеться працювати на два фронти: для даної країни і для себе самих. І тут насувається на думку слова Христа: „Віддай кесареві, що кесарево, а Богові, що Боже”. Науку, працю, досвід, слово, широке знання моємо віддати Україні. Це знають і розуміють не тільки наші педагоги, школа, батьки, керівники СУМ'у, але і ті, що стоять тепер перед нами.

Падає команда „струнко” — три юнаки стягають прапор. Командант зустрічі читає останній наказ. „Наша зустріч — зустріч закінчена!” Від себе дякує всім присутнім і дає слово керівникові юнацтва. Цей говорить з вдовolenням про успіх зустрічі. Дякує всім, що спричинилися до доброго її проведення. Заохочує юнаків до дальшої праці та бажає успіхів. Останній говорить голова місцевого осередку СУМ'у. Від імені осередку він прощається з юнаками. Востаннє співаємо ще „Боже Ве-

ликий” і більш сотні уст в один голос відповідають на сумівський привіт: „Честь України! — Готов боронити!”

Розходимося, щоб підготуватися до відмаршу. Ще добре не смерклося, як молоді сумівці вирушили на станцію. Ідемо з командантом позаду всіх. Дорога на станцію веде попід ліс. Вітер лопотить пожовклим листям. Сутеніє. З кожним кроком вперед гості Берхтесгадену думають, що правдоподібно вже більше не доведеться бачити прекрасних гірських краєвидів, Кенігсзее та шпилів Вацмана. Тому поглядом і легенькою юнацькою піснею прощають і Вацман, і великий будинок на горі, і Кенігсзее, і все те, що вони тут бачили. І знову проходимо через місток тієї крикливої гірської річки, яку ми зустрічали два дні тому. Вона прошумить нам ще з п'ять хвилин, а опісля залишиться нам про неї тільки спомин.

Бо альпійські краєвиди пригадуватимуть нам юнакам, про нашу зустріч, про наших друзів, про наше життя.

Світло падає в очі, і ми біля стації. Проходимо контрольний вхід на перон. Зараз відходить поїзд, і ми з вами, друзі, які залишилися, мабуть, довго не побачимось.

Тиснемо руки з керівником юнацтва. Процаємо молоденьких сумівців. Один свисток, і поїзд від'їжджає. На прощання нам посилають помах рук, а поїзд, як залізний вуж, повився по крутій гірській залізній дорозі...

Прощай, Берхтесгаден! Тебе не забудемо!

Чи ви пам'ятаєте?

Чи ви пам'ятаєте, юні друзі, давно минулі дні свого життя?

Чи ви пам'ятаєте свою рідну місцевість, своїх приятелів перших дитячих літ?

Чи пам'ятаєте свою рідну хату, своє рідне село, в якому ви виростили, в якому ви проводили свої перші безжурні хвилини власного життя?

Чи ви пам'ятаєте розлогі широкі лани золотистої пшениці, зелені левади, вічно таємні українські ліси?

Чи ви пам'ятаєте той час, коли ви і інші наші приятелі в грі і радості проходили землю українською?

Чи ви пам'ятаєте, як ви ходили до української рідної і вашої власної школи, скільки переживань і радості з цього часу ви пам'ятаєте?

Чи ви пам'ятаєте, з якою тугою ви покидали свою батьківщину, і чи пам'ятаєте ви, як вірили ви в те, що ще раз ви до неї вернетесь?

Чи пам'ятаєте ви, як росло у вас козацьке завзяття, як ви бажали допомогти українським повстанцям, які боролись за волю України?

Чи пам'ятаєте ще свою лобу, дорогу Батьківщину?

Пригадайте собі це все, і нехай спомин про золоті дні вашої юности і вашого зростання стане для вас найціннішим скарбом.

І тоді ручуся перед вами — сповниться ваша дитяча мрія і ви повернетесь на вільну Україну, як сини і дочки вільного українського народу!

Гор

ПЕТРО КІЗКО

В дорозі

Юрко спинив підводу і знехотя сказав: „Сідай-те!“ А про себе подумав: „Щоб на вас болячки посідали, як маю все возити. Молоко до молочної вези, зерно на зсипункт вези, красноармейця на дорозі підбери — вези, воду на поле вези, все вези та й вези... Вже очі забули, як спиться...”

Юрко при цій думці згадав одну химерну історію, від якої аж смішно стало. Віз він якось на елеватор зерно, худа конячка ледве ноги волокла, а тут по дорозі причепились три красноармейці: „Підвези, малий!“ Шкода хлопцеві було конячки, але що поробиш — їхня влада, то й мусиш везти. Сіли вони на мішки з зерном та й їдуть. Аж Юркові так захотілося спати, що він мимоволі заплющив очі й задрімав. Конячка, відчувши Юркове безладдя, повернула з дороги на межу. Красноармейці сіпнулися до хлопця:

— Ти куди, малий, повертаєш? Може до партизанів із цим хлібом завертаєш? Ти гляди нам, браток!

І в цей час котрийсь із красноармейців зсунувся з мішка і впав з підводи на дорогу. Двоє його товаришів розсміялися, а Юрко й собі. Юрків пасажир теж, мабуть, заснув.

А тепер от знову якийсь із гвинтівкою та широкими пагонами на зеленій сорочці пристав, як реп'ях, — „підвези“.

Вибойста бита дорога тяглася від села до зсипункту через горби і яруги, обабіч яких стояли чагарники, а далі — ліси. Красноармецеві було, очевидно, нудно сидіти мовчки і він зачепив хлопця:

— Скільки ж тобі років, малий?

Юркові аж досадно стало від отого слова „малий“. Малий та й малий, ніби вони іншого слова якогось не знають.

— Дванадцять.

— І ти оце потрапиш такі мішки возити?

— Потраплю...

— До школи ходиш?

— Ходжу...

— Належиш до піонерів?

— Належу...

— Добрий з тебе хлопець. Колись великою людиною будеш.

— Не буду.

— А то ж чому?

— Бо великому ще більше треба буде возити... Но!

Хлопець цвѣохнув батою над випнутим хребтом конячки, ніби той його рух додасть тварині сили. Конячка ні трохи не прискорила ходи. Сонце так пекло, що Юрко наче б ще дужче зісох. Він сидів спереду підводи, як тоненький мухомор, у полотняних по коліна штаних і блаженській ситцевій сорочці, від бруду якої тягло смородом.

— А ви довго ще у нас будете? — раптово запитав Юрко красноармейця.

— Довго.

Хлопець зідхнув, цвѣохнув батою так, ніби він за щось хотів злість зігнати на конячку.

— Но!

Підвода покотилася трохи швидше, але нараз Юрко запримітив попереду якусь нову людину,

але вже в цивільному. Порівнявшись з підводою, людина гукнула:

— Ей, ти, хлопче, чи не підвезеш мене?

— Тпру! Сідайте!

„Цей уже каже „хлопче“ — подумав Юрко і пильно придивився до чоловіка. Він був одягнений у звичайний сільський одяг.

— Далеко їдете, товаришу? — запитав чоловік у красноармейця.

— До Степанівки.

— А самі здалека?

— З Рязані. А ви?

— З Мар'янівки, сім кілометрів від Рівного.

— Працюєте?

— Атож. Усі тепер працюємо. Жнива, заготівля, самі знаєте. У Рязані теж жнива?

— Да.

— І чого ж вас занесло з Рязані аж на Волинь? Дома, не бійсь, жінка?

— Еге, жінка. Через клятих партизанів Бандери жінці, товаришу, не рад.

— А в Рязані теж партизани?

— Рязань не Україна, товаришу. У Рязані чортового батька будуть партизани. Там, товаришу, свої люди.

— А українці, кажете, чужі?

Красноармеєць засовався на мішку.

— Чужі? Гірше ніж чужі. Кожний чортом дишає на Росію. Мале й велике — всі одним духом дишуть.

— Бо й дихатимуть, коли все вози та й вози, — обізвався зненацька Юрко. — Тут ось уже немов рук немає від тієї возні. А їсти нема чого. Мішки з зерном возити потрапиш, а їсти не потрапиш. От чудасія! І штанів нема, сорочки нема. Нічого нема.

Красноармеєць скривився.

— Піонер, кажеш? Поганий з тебе піонер. Сказано — всі українці такі. Як же тут без Рязані?

Юрко знову цвѣохнув батою. Конячка не квапилася. Юний візник і два його пасажири мовчали. Потім чоловік у цивільному спитав красноармейця:

— А багато вас у Степанівці?

— Рота.

— Гм... У Мар'янівці теж стоять.

— А зерна на елеватор нема кому возити, — встряв Юрко.

Чоловік усміхнувся.

— Запальну душу, хлопче, видно маєш. Може колись і ти з ротою в Степанівці стоятимеш. Добрий вояка був би з тебе!

Юрко з похвали втішився і весело зиркнув на чоловіка.

— Вояком хотів би бути, а возити мішки з зерном — ні! І в роті не хотів би бути... Но!

На закруті дороги, що повертала до елеватора, рязанець із пагонами і крісом зіскочив із підводи й гукнув услід хлопцеві:

— Спасибі, малий, що підвіз. — і зник.

Чоловік гострим зором провів красноармейця.

— Сотня, кажеш, у Степанівці? У Мар'янівці теж сотня, у Рівному батальйон... Добре обсаджено. А ти, хлопче, кажеш, піонер?

— Еге, — ліниво відповів Юрко.
 — Теж рязанець?
 — Неправда. Я про рязанців уперше чую. Я волиняк, як і мій батько. Ви ж теж волиняк, правда, дядьку?

Чоловік знову посміхнувся.

— Правда, хлопче. І волиняк, і українець.

— Я теж українець, — сказав Юрко дещо з погордою.

Розмова, можливо, тривала б далі, але наближався елеватор і чоловікові треба було покидати хлопця. Чоловік так само спритно зіскочив з воза і вже стоячи на дорозі кинув Юркові:

— І волиняк, і українець, і повстанець, партизан я. Пам'ятай про українських партизанів, хлопче!

Останні слова долетіли до Юрка вже тоді, коли чоловік був близько чагарника. Звідси він помахав рукою хлопцеві, а потім зовсім зник.

На дорозі до елеватора залишився сам Юрко із мішками зерна та худою конякою. Подалік за ним їхали ще підводи, везли з колгоспу хліб державі. Юркові стало надміру боляче, як ще ніколи не бу-

вало. Молоде серце щеміло, билосся хутше, як завжди, в голові роїлися неспокійні бентежні думки.

— Чому ж він раніше не сказав, що він партизан? Так багато чув і ніколи не бачив партизанів Бандери. А тут їхав, говорив з ним, сидів поруч нього... Коли б сказав, хліба на дорогу дав би.

Юрко розгорнув зав'язану хустину і витяг звідти шматок житнього хліба. То нічого, що він сьогодні ще не обідав, а партизанові дав би.

Хлопець притис хліб до грудей і раптом заплакав. Сльози текли на запалі груди, на мішок із зерном, і те зерно просочувалося Юрковими слізьми.

— А тому не дав би. Не дав би, бо вони самі беруть, бо і оце зерно їм везеться, таким, як отой рязанець...

Схлипуючи, Юрко спинив підводу, встав із мішків і зіскочив на дорогу. Звідтам пройшов кілька кроків за межу, до чагарника і там під терном поклав у хустині шматок свого хліба. Може, він ще йтиме і може візьме цей Юрків хліб...

І рушив Юрко далі, по крутій вибоїстій дорозі до елеватора.

ВОЛОДИМИР ПЕРЕЯСЛАВЕЦЬ

Пісня про княжу Україну

НАША БАТЬКІВЩИНА

Любі друзі! Вже ізмалку
 Ми про це всі добре знаєм,
 Що зовемося українці
 Й українських предків маєм.
 Батько, мати, брат, сестричка,
 І всі інші члени роду,
 Всі належать до одного
 Українського Народу!
 Бо родитись українцем, —
 Це велика честь і слава,
 Рідний край свій полюбити —
 Найважливіша всім це справа.
 Між Карпатами й Кавказом,
 Прип'яттю і Чорним Морем,
 Український славний нарід
 Всі замешкує простори.
 Там пливуть глибокі ріки,
 Там шумлять степи безкраї,
 Стрункі гори пнуться в хмари,
 Синьооке море грає.
 Буйне збіжжя колосисте
 На врожайних спіє ріллях,
 Є у надрах сіль і нафта,
 Віск, залізо і вугілля.
 Українці й українки
 Всі кохають до загину
 Предківську преславну землю,
 Нашу рідну Україну.
 Але щоб свою цю землю
 Міцно-широ покохати,
 Треба все її минуле
 Добре вивчити-пізнати.
 Треба знати те, як предки
 На землі цій проживали,
 Як її грудьми своїми
 Боронили, заступали.
 Як за волю і за долю
 Йшли у бій, як на забаву,

Здобували собі рани,
 Україні рідній славу.
 Як невпинно працювали
 І боролися завзято,
 Щоб була їх Україна
 Завжди дужа і багата.
 Хай не буде в нас нікого,
 Батька, неньки, ні дитини
 Що не вмiли б розказати
 Про минуле України.

КИЇВ

Над Дніпром, що котить хвилі
 У далеке Чорне море,
 Стало гордо місто Київ,
 На зелених пишних горах.
 Там у час старий-прадавній
 Між полями і гаями
 Жило племя українське,
 Називалося поляни.
 Над Дніпро пори одної
 Три брати прийшли з сестрою:
 Київ, Щек, Хорив — три відважні
 Із Либеддю молодію.
 Там і місто збудували,
 В нім жили і повмирили,
 І від Кия „Город Київ”
 Називати люди стали.
 Київ дуже давнє місто,
 України всеї слава —
 В Києві колись родилась
 Українська держава.

ПОЧАТКИ ДЕРЖАВИ

Киеве, ти українських
 Городів преславна мати!
 Ти, орлице України,
 Мала ти синів завзятих.

Що, найперші між усіми,
Об'єднали дружньо сили,
Щоб їх лихо не зламало,
Вороги не задавили. —

І основу здобували
На довічну честь і славу
Під могутню та багату
Українську державу.

Бо добробут, сила й слава,
Тільки там усе вітають,
Де єднатися уміють,
І до гурту стати знають.

Їх чужинці поважали
І на службу в них ставали,
Ген плили у Чорне Море,
Дальші землі воювали.

Та найбільш тоді у Київ
Прибували ті варяги,
Що їх скрізь по світу знали
Із рішучости й відваги.

Два варяги — Дир і Аскольд
Гарний Київ полюбили
Та й із київським лицарством
Об'єднали разом сили.

Царгород, столиця греків,
Поважав їх і боявся,
І, щоб стиду не зазнати,
Сріблом-злотом окуплявся.

Так-то наших славних предків
Шанували і боялись,
І держави щонайбільші
Дружби з ними добивались.

Тисяча років минула,
Як це діялося, діти,
Але слава про часи ті
Буде вічно гомоніти.

ОЛЕГ ВІЩИЙ

Та ще більше сила й слава
Гордий Київ заквітчала
І Дніпром по бистрих хвилях
У широкий світ помчала,

Як на княжому престолі
Князь Олег сів, Віщим званий,
Бо хоробрий був і вдалий
Над всіх воїв-отаманів.

Під свою могутню владу
Інші він підбив племена:
Деревляни, сіверяни,
Стали під його знамена.

Бо вони, хоч українці,
Дотепер жили роздільно,
Ще не вміли працювати
У в одній державі спільно.

Лад їх був патріархальний,
Правив кожний рід собою,
А найстарший з всього роду
Був вождем і головою.

Князь ішов в походи часто
У чужі краї далекі,
Звоював каспійські землі,
Переміг облудних греків.

Їх царі, як рівні з рівним,
З ним мирилися-єднались,
Та й умову торговельну
З Україною списали.

У бою непереможний,
Він завзяття мав у серці
Й за могутність України
Все воєнні зводив герці.

ІГОР

Як Олег умер відважний,
Сів князь Ігор на престолі,
Був суворий для підданих,
Але смілий в чистім полі.

Воював він з улочами,
Що жили в степах над морем,
І встроїв свій знак державний
Над їх займищем просторим.

Бо й це плем'я українське
Мусіло вкінці пізнати,
Що пора усім племенам
У народ один з'єднатись.

Закипіло Чорне море
Під швидкими кораблями —
То пішов на греків Ігор
З незліченими полками.

Під могутнім Царгородом
Кораблі його гойдались,
На азійських побережжях
Вої здобич набирали.

Там за сизим за Кавказом,
За Каспійським синім морем
Простяглися пишні землі,
В сонці скупані простори.

Там міста, мов самоцвіти,
Спокусливо мерехтіли —
Гей, туди в похід далекий
Виражався Ігор смілий.

Хто б посмів його спинити,
Хто б посмів на нього стати?
Він не знав, що значить лихо,
Бо він духом був завзятий.

Тільки в пушах деревлянських
Ще гніздилися бунт і зрада —
Двічі бунтом спалахнула
Деревлянська вся громада.

Двічі князь меча важкого
Піднімав на їхнім полі,
Та йому вже не судилось
Оминути злої долі.

Як від війська віддалився,
Ворогам попався в руки
І, скатований нещадно,
Він загинув серед муки.

(Далі буде)

Юначки і юнаки СУМ'у! Виріжте друковані тут вірші про княжу Україну й зберігайте в себе! Продовження цих віршів ми друкуватимемо далі. Вивчайте за цими віршами історію княжої доби своєї Батьківщини!

